

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőség címe alatt küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél íven.

Előfizetési ár: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona).
Hirdetések díja: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 4 frt, féloldal 2 frt, negyedoldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árendemény adatik. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.

Egyes szám ára 15 krajcár.

Az előfizetési és hirdetési pénzek s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések **Bartha Béla dr. jogtanárhoz** (Nagy-Csapó-utca 396.) intézendők.

Theologiai illúzió s a kör négyyszögösítésének erőszakolása vallásos életünk mezején.

I.

A ki az emberi lélek sajátos emócióit megfigyelni képes s az abban keltett képletek benső s nem egyszer csak a legmélyebb értelmi elmerülés folytán észrevehető természetes összefüggésében a szigorú logikai törvényekre ráismerni tud: az igen jól tudja azt is, hogy, ha a tiszta reflex-képeket észrevételek gyanánt objektíváljuk s az ekként előállott elemekhez bizonyos felízgatott s reproductív benyomásokat is juttatunk, — lelkünkben okvetlenül illúziók támadnak. Ezek magokban véve lehetnek szépek, csábítók, tündérik, magasban szárnyalók, de lényegileg mégis csak ködök és párák, hogy csakhamar szétfoszoljanak, porba hulljanak s itt alant a földön, a gyakorlati életben, az emberek között sárrá változzanak.

Az illúziók keletkezésének emez általános érvényű törvényével tisztában lévén, csak természetesnek fogjuk találni, ha azt látjuk, hogy az illúziók ködfátyolképei nemcsak a költészet verőfényes égboltozatát karolják át, hanem ottan ottan fel-feltűnedeznek a tudományos rendszerek keretein belül is s azon a horizonon, hol a reproductív benyomások helyét az ismeretek foglalják el s a lelki képletek *összefüggésbe* jöven, *tudattá* változnak. És valóban azt kell mondanunk, hogy kisebb-nagyobb adag illúzió van minden tudományban.

Illúzió volt, mikor *Archimedes* mechanikai kutatásai közben azt a bizonyos pontot kereste, honnan sarkából a földet emeltyűjével kivethesse. Illúzióban ringatták magokat az arabs természettudósok, midőn az alchimiás és astrologus ábrándok után futottak. Illúzió vett erőt *Roger Bacon*-n, a 13-ik század legnagyobb fizikusán, a ki tudományos eszközeit egy időben

eldobva, vakon vetette magát a bűvészet karjai közé, így akarván felderíteni azokat a titkokat, melyek korának tudományos eszközeivel megfelfejthetők nem valának. Illúzió volt *Marko Polo* ama mesés országokról szóló ragyogó útleírása, mely Kolumbusz Kristófot a nyugot-indiai szigetek felé útnak indította. *Leonardo*, kinek agyában, — Ikarus után, — az ember repülésének máig is titkos problémája lefelől ötlött fel; a bölcsészek között *Aristoteles*, ki az univertumot változhatatlannak tartotta; *Gilbert*, *Descartes*, *Newton*, *Kant* s mindenekfelett *Darwin*, ki az egész világot, — még a szellemet is, — mechanikus úton, pusztán materiális okokból kimagyarázhatónak hitte; *André*, a merész léghajós, *Kőrösi Csoma Sándor*, *Horváth István* le egészen addig az egyszerű hajdani ábrándos debreceni theologusig, kivel 22 esztendővel ez előtt a „Cserén“ napokon át együtt lelekedtünk a „*carabus clatrotus*“* után s a ki immár évek óta *Uj-Gwinea* gyilkos klimája alatt gyarapítja a magyar tudományos dicsőség babérait**: ezek és a többiek, kiknek a tudomány oly sokat köszönhet, de akiket itt rendre felsorolni nem lehet, kisebb-nagyobb mértékben kivétel nélkül mind az illúziók bűvkörén belül állanak s abból menekülni nem tudnak, sőt talán nem is akarnak . . .!

Ismételjük tehát, hogy kisebb-nagyobb adag illúzió van a tudományoknak minden ágában.

Van a keresztyén s specialiter a protestáns theológiában is, mert ez is az ismereteknek a rendszere; lelki képletek összefüggése; s bár a forrása az isteni kijelentés: arról ugyan az emberi lélek individualis jellege teljes mértékben soha le nem törölhető.

Messze vezetne azonban, ha ezen illúziók-

* A rovarok között egy ritka téhely-röplű; de nekünk sikerült 2 szép példányt Debrecenben is fognunk. E. L.

** Tasnádi Biró Lajos. E. L.

ról egész képet akarnánk adni. Mert ez esetben adnunk kellene a dogmák összes történetét s vissza kellene nyúlnunk abba az ide s tova 2000 esztendő múltba, mely a theologiai ismeretek kifejedésének tanúja volt s ott állott a köztudatba általment egyes hitcikkelyek bölesője felett. De mi erre vállalkozni nem akarunk. Célunk csupán egyetlen egy illusióra mutatni rá s a mennyiben tőlünk telik, arra néhány szerény észrevételt megkockáztatni.

A napokban egy németországi református egyházi lapban* bizonyos feljajdulást olvastunk, hogy t. i. realiztikus korunk a *dogmákkal* nem törődik. Az emberek azt tartják, hogy a *hit* az egy szükséges dolog csak. De hogy miféle speculatiók után, minő formákban jut az kifejezésre? Hogy vajjon valaki a tan fogalmával és magyarázatával tisztában van-e, vagy éppen tévelygések homyályában botorkál? Mindez melles kérdés s legfeljebb is annyiban jöhet figyelembe, a mennyiben a reális életet érinti s tényekben nyilvánul.

Sietek kijelenteni, hogy ez az, a mit én theologiai illúsióknak nevezek, sőt a tudomány szempontjából egyenesen olyan „quadratura circuli“-nak tartok, mely phrasisnak ugyan elég hangzatos s éppen azért sokak előtt jól is festhet; de megvalósítása merő képtelenség s éppen azért csakugyan illúsió. Különben, mint általában véve minden illusorius okoskodásban, van

* „Reform. Kirchen Zeitung“ 1898. 21. sz.

ebben a phrasisban is bizonyos fokú naivitás s olyan jellegzetes mystificatio, melyek közül amaz kedvre derít, ez pedig bosszúsággal vegyes ámúlatba ejt. Mert, ha valaki a gyakorlatiasságra fekteti a súlyt s nyomban elvitat tőle minden téri és időbeli, sőt fogalmi feltételeket is: azt nem mondják ugyan, hogy közönséges szédelő, de annyi bizonyos, hogy, mint a jó öreg *Heltai Gáspár* mondaná, koponyájából meglehetősen kifogyott a Salamon zsirja s ott, a hol a bölcsességet árúlják, a legjobb esetben is csak „az apród esztendőt“ járja. Ha pedig a vallásban is pusztán a reális életre tekintünk? akkor már ott állunk azon a lejtőn, mely a haszonelvőség feneketlen mélységébe torkollik s a hit földi viszonyainak eszközévé zsugorodott össze.

És itt, mielőtt tovább mennénk, e kérdéssel összefüggőleg rá kell mutatnunk két sajátságos s történetileg igazolható jelenségre. Az első ezek között az, hogy dogmaellenes mozgalmakkal nemcsak a külföldön és nem is csak a legutóbi időkben találkozunk. Voltak ennek a mozgalomnak szószólói közöttünk magyarok között is. Voltak már évtizedekkel ezelőtt; kétségen kívül vannak máig is s valószínűleg lesznek a jövőben is. Így p. o. *Fáy András* hírneves „Óramutatójában“ azt tanította, hogy „a protestáns egyház nem azért állott társaságba, hogy annak tagjai egymást *tanokra* szorítsák, hanem, hogy közgarantia alatt egymást szabad vallás-gyakorlat iránt biztosítsák.“ Tehát, mint Kerkápoly találólag jegyzi meg, csupán negatív cél-

TÁRCA.

Memorabilia.

(Révész Imre levelezése Hegedűs Lászlóval a pátenses mozgalmak idejéből).

Közli: *Révész Kálmán*.

III.

Debrecen, 1860. márc. 2.

Kedves Barátom!

Vettem kedves leveledet s a dicső Szombatit nagy köszönettel. Ez ideig leveleid mind eljutottak.

Csak tényeket írok.

A derek B. Vay köztünk mulatott s nagyszerű tisztelgésekkel fogadtatott. Ujból csak ösmerni s tisztelni tanultam e derek férfit, kiből teljes bizodalunk lehet s ki az összekötő kapesot alkossa a két kerület között. Atadtuk neki január 11-diki feliratunkat s egyebeket.

Ma és tegnap tartatott egyházkerületi értekezletünk, ez, két megye híján, a többinek képviselőit mind magába foglalta. Tudomást vettünk a küldöttség járásáról s kerületünk jelen helyzetéről a január 10-diki rendelet irányában. Beregben négy, másutt még két

lelkész hirdette ki a rendeletet, tudatlanságból; de végre seholy sem hajtatott. A Tájékozás elfogadtatott s superintendesi hivatalos úton köröztetni fog egy pásztori levél mellett. Általában véve Kedves Barátom! állunk mint a Sion hegye; győződj megféle, hogy e kerület, magát semmi szín alatt szervezni nem fogja.

A jövőökre nézve, a Báró indítványára ily formában állapotunk meg: a legközelebb megtartandó egyházkerületi közgyűlések ismét nevezzenek ki minél tekintélyesebb küldöttséget Ő Felségéhez, hogy sérelmeinket újból panaszolhassuk el; ezen egyetemes küldöttség hatalmaztassék fel arra is, hogy a felekezeti kifejezett kívánalmainak teljesülését, alapjogaink sérelme nélkül, minden lehető törvényes uton eszközölje. Ezen egyetemes köldöttég aztán, vagy Debrecenben, vagy másutt tartaná a maga tanácskozását, a teendőket feletti előleges megállapodás végett. Egyszóval: küldöttség ismét és pedig már némi komoly felhatalmazással. A pestiek is megtartották volna febr. 27-én a maguk értekezletét. De a policáj egyszerű felszólítására szétoszlottak. A policáj még az iratokat s leveleket is összeszedte a jegyző elől stb. Török egy ígét sem szólt. Ime ezek a hegemoniára törekvő pestiek.

Kedves Barátom! Ha időm s egészségem lenne: szeretném egy önálló füzetben megáfolni a külföldi tudósokat. Schenkelt, Lechlert, Hoffmann, Jakobsont

ból! Ugy, hogy a szabad vallásgyakorlat veszélyeztetettségének esetére az egész prot. egyház társulata céltalan fogna lenni. Mások, ha ennyire nem mennek is, most itt, majd amott, csendesebben vagy hangosabban proklamálják (olvastunk már ilyet a „Debreceni Prot. Lap“-ban is!), hogy: „csak dogmákról ne beszéljetelek előttünk!” (mintha a csillagvizsgáló a távcsövektől irtóznék!) „nekünk nem dogma, hanem a Krisztus evangéliuma kell“ stb. stb. Majd látni fogjuk, hogy a kik így beszélnek, mennyire nincsenek tisztában sem az evangéliummal, sem a dogmáknak ahoz való viszonyával. A másik sajátosságosan érdekes jelenség meg az, hogy a dogmák ellenesei egyfelől az úgynevezett *liberális*, másfelől meg a pietismusra, methodismusra hajlandó orthodox theologok iskolájából kerülnek ki. A „Reformirte Kirchen Zeitung“ ez utóbbiakra panaszodik; holott, ha emlékezetében visszafele kutatna, eszébe jutna bizonyára, hogy ezelőtt 10 esztendővel Németországon a liberális theologia egyik szóvivője volt az, ki a dogmanélküli keresztyénségről könyvet írt,* a melyben azt sürgette, hogy adjuk fel a dogmákat s térjünk vissza a hithez, a miből azok különben is kiágaztak.

Sajátosságosan érdekes jelenségnek tűnik ez fel előttünk azért, mert frappáns bizonyága annak a szertelenkedésre mindig hajlandó licentianak, mely mint az iszalag, árkon innen, ár-

* Otto Dreyer: „Undogmatisches Christenthum. Betrachtungen eines deutschen Idealisten“ Braunschweig 1888.

stb. kik mind ellenünk nyilatkoztak. Azonban megvallom, nincs kedvem. Embereink mai napig sem érzik kellőleg, hogy ügyünk mellett legfőbb fegyver a tudomány.

Máskor többet!
Isten veled!

szerető barátod
Révész Imre.

IV.

Debrecen, 1860. ápr. 2.

Tisztelt Barátom!

Ma Debrecen felett erősen menydörgött s esett a zápor, kicsi híjja, hogy szivárványos nem volt az ég alja; azonban mégis aligha jól van a fejünk alja. Ugyanis:

Ma d. u. 4 óra után jöve hozzám egy országos főtörvényszéki tanácsos, egy államügyész, egy írnokkal, két polgári tanúval; és Bálinttal, ki nem tudom hol vetődött hozzájuk. Kevés ideig tartott a mulatság s ebből állott:

„Ugy vagyunk értesülve, hogy a Tájékozás eredeti conceptusa itt van.“ „Az nincs; hanem igenis, én fogalmaztam a Tájékozást; tessék valahol egy példányt előkeríteni: megolvassom s aláírom, hogy én irtam a bécsi küldöttség megbízásából.“

„Nincsenek-e önnél a pátensre s miniszteri ren-

kon túl egyformán jól érzi magát; de szövedékes oldal- és gyökhajtsaival nem egyszer a legveszedelmesebb mélységeket is mesterileg beborítja s a járt útról letévelyedett vándort nyaktörő verembe csalogatja. Itt is valósült hát, hogy a végletek találkoznak. Nekünk pedig, a kik a történelmi fejlődések tanúságából a consequentiákat levonni képesek vagyunk s abból tabula rasa-t csinálni soha sem fogunk: eggyel több okunk van arra, hogy hangzatos jelszavaknak könnyelműleg fel ne ülünk, hanem theologiai tanulmányaink folyamán, mindig azokat a kapcsolatok keressük, a melyek a biztos alaphoz szorosabban oda fűznek s az egészséges fejlődés gyökereit az őstalajból kiszakgatni nem engedik.

Mert ez is egy ok arra, hogy a dogmák védelmére keljünk.

Különben azt is megjegyezzük, hogy a dogmanélküli keresztyénség sürgetői előttünk olyanforma színben tűnnek fel, mint a mai kor socialistái és communistái. Ezek is, azok is történelmi jogot akarnak megszüntetni. Hanem arra aztán nem gondolnak, hogy, ha ma azoknak a jogoknak a végórája csakugyan elhangzanék: holnap már újra megkezdődne annak a valaminek a fegalma, minek neve: „az enyém“ — akár az anyagiak, akár a lelkiek világába tartozzék is az a valami.

Ez természetes folyása a dolgoknak s a törvény, mely ezt így dirigálja, bizonyos tekintetben a fizikai világot a vallásos világgal kap-

deletre vonatkozó jegyzetek, iratok, levelezések, különösen conferenciákban felolvasott iratok?“

„Jegyzeteket tettem ottan-ottan igenis; de azokat megsemmisítettem; levelezés és egyéb e féle nincsen.“

„No meghiszem; elhiszem.“ Ily beszélgetés folyt közöttem s a főtörvényszéki tanácsos között, a ki természetesen legelőször is a hivatalos férfiakat mutatta be egész komolysággal.

Emberségesen ment az egész. Utóljára igen szívélyesen szorongattuk egymás kezét s monda a tanácsos, hogy még majd lesz máskor is szerencséje. Jól tudom, készen vagyok reá.

Ez mind gyermekség. Hanem irok egy pár érdekes adatot. A nagy-váradai iskolát, hol a bihari egyházmegye akarta közelebb gyűlését tartani: a gyűlés kezdő órája előtt már fegyveres csendőrség tartá elfoglalva s bemenetelt sehogysem engedett. Ekkor kétség és zavar támadt, hogy hova menjenek, t. i. a gyűlés tagjai. Mentek végre egy távol levő templomba. Ott már egy rendőr tisztet találtak, ki ellent mondott. Azonban a gyűlés mégis megtartott, mintegy 2—3 óra hosszáig. Fegyveres erő nem használtatott.

A nagyváradai egyházmegyében fegyveres katonaság tartotta körül fogva azon falut, hol gyűlésezni akartak. A nagy tömeg, — be nem mehetvén — ment a szomszéd faluba, hol a gyűlés akadály nélkül meg-

csolatba hozza. A természeti világ fejlődésének benső alapja, — mondja a nagy helvét botanikus, *Oswald Heer*,* — határozott tervszerűségre vall, mely a Teremtőtől iratott elébe. Mert az anyag minden időben ugyanaz volt és ugyanaz is maradt; de a forma, a mibe az anyag öltözött, örökös változásnak lévén alávétve, ez a változás az organikus lények végetlen sokaságát hozta létre. Így van ez a vallás világában is. Az anyag, t. i. a kijelentés, ugyanaz ma is, mi volt a Péter jeruzsálemi prédikálása alkalmával s nem is változhatik soha, mert „*senki más fundamentumot nem vethet azonkívül, a mely egyszer vettetett s a mely a Jézus Krisztus*”: de a forma, a melybe az ész és szív ezt az anyagot öntötte, az ornamentika, mellyel az ember a fundamentumon emelt falakat konstruálta: az száz meg százféléképpen változott az apostolok korán elkezdve s fog változni mindaddig, míg minden emberi szív és agy *egy* anyaméhben formálódik. Ez az idő megkissé messzecke van tőlünk . . . úgy gondoljuk. Így hát mai napság még van valamelyes ok a dogmák fentartására.

Egyébiránt, hogy a dogmák eredetének ez a legegyszerűbb történelmi magyarázata, azt a dogmanélküli keresztyénség sürgetői is szívesen elismerik. De itt aztán útaink egyszerre szétválnak, hogy többé ne is találkozzanak.

Mint fentebb említettük: a *hitet* állítják

* „Die Urwelt der Schweiz“ Zürich 1865. 594. l.

tartatott. Szint úgy történt a felsőbányai egyházmegyében is. Épen e percben írják a leghitelesebben Békésről, hogy ott legközelebb, három napon keresztül tartott a gyűlés roppant nép jelenlétében. Csak egy szolgabírói tollnok jelent meg, szétoszlásra felszólítani. Persze megmaradtak. Fegyveres erőnek híre sem volt. Lónyai Menyhért nagy örömmel beigtattatott.

Békés vidékén is a Tájékozást nyomozzák mindenfelé. Egyenesen lázító iratnak tartják s még miként terjesztését is nagy figyelembe veszik. Ugy látszik, hogy egy-két embert s valószínűen jó magamat is elzárnak; de a nagy többség épen marad s gondolom, hogy még új kísérlet kezdetik a keresztül vitelre.

Ügyünk mindenesetre oly stádiumra jutott, a melyen ismét tanakodni kell, még pedig okosan s gyökeresen. Levélben tanakodni nem tanácsos; legfeljebb megtörtént száraz tényeket lehet egymással közlenünk. A tanakodást pedig személyes érüklőzésre kell hagyni, még azt is nagyon ügyesen kell kigondolni, hogy hol és mikor jöjjön össze a tanakodás végett néhány ember.

Ha sejtelnem nem csal, vagy árulók vannak közöttünk, még pedig itt Debrecenben, közelünkben, vagy nekem valami levelemet fogták el. Mindegy! Balgatag ember az, a ki mostanában e félekre, sőt még keményebbekre is készen nincsen.

Talán jó lesz, ha a hozzám intézendő levelet

szembe a dogmával s okoskodnak illetéknépen: „A hit a személyes élet titokteljes mélységéből származik és minden theoretikus okoskodáshoz való viszonyában incommensurabilis. S aztán a keresztyén hitnek tárgya és fundamentuma a Jézus Krisztus, a kiben a legtökéletesebb vallásos példánykép mindenekfelett való isteni kijelentéssé lett; s ez a hit a modern világnézettel konfliktusba soha nem jöhet, mert az egésznek épen úgy, mint az egyesnek őseredetű okára irányul, t. i. arra, a mi a tudományra nézve is örök titok marad. A vallásos kedély postulatumai csakis ebben a hitben találhatnak teljes kielégítést; ebben, csakis ebben, t. i. a dogmanélküli keresztyénségben van az üdvösség.“*

Erre az okoskodásra azonban mindenekelőtt azt kell megjegyeznünk, hogy pszichológiai deficienciában szenved s a baj a kifícamodott észjárást nem tűrő logika törvényeinek biccenésén is észlelhető. Mert, hogy a hit a „személyes élet titokteljes mélységéből származik“, abból még teljességgel nem következik az, hogy felette gondolkodni, sőt azt theoretice meghatározni is ne lehetne. Miért nem? Kifogjuk fejezni következő cikkünkben.

Püspökladány, 1898. aug. hó.

Eröss Lajos.

* Julius Kaftán berlini theol. tanár ebben foglalja össze O. Dreyer fentnevezett művének quintessentiáját. L. „Glaube und Dogma“ Bielfeld u. Leipzig. 1889.

Veres László borítékjába takarjátok. Eddig még azt nem vettem észre, az egy Imre Sándorén kívül, hogy hozzám írott levelet felbontottak volna.

Zsarnayt nagyon tiszteltem. Vettem ma levelét, örömmel s köszönettel. Észrevételeit figyelembe veendő, illetőleg vettem már eddig is. Ha hamarjában el nem zárnak, én kész leszek rövid idő múlva. A többi más dolga.

Azonban ügyünk ott áll, hogy nem csak külföldi irodalomra, hanem a diplomáciára is hatni kell és pedig nem privátim, mint eddig, hanem tekintélyesen a min azt értem, hogy előkelő nevek aláírásával adassék be az illető helyekre emlékirat. Általában pedig a külföldre kell hatni, nemesen és alaposan, a lehető legnagyobb erélyességgel. Az egyházmegyék soh se tartanak már sűrű gyűléseket. Jó lesz egy kis fegyvernyugvás ide bent.

Nagyon valószínű, hogy néhányonkat innen, épen ápril 20-ára gyűlésünk napjára fognak megidézni Váradra.

Isten veletek Édes Barátim. Adja Isten, hogy nemes bátorságtok megtörhetlen, bölcseségtök zavartalan és tiszta legyen.

Legyetek jó egészségben!

szerető barátotok:

Révész Imre.

A spiritismus.

(Vége.)

A spiritismus hívei főképpen a magasabb, képzet-
tebb körökből kerülnek ki; sok tudós, professor és
magasabb állami hivatalnok rajong utána; sőt immár
szalon-, részben pedig udvarképessé is lett. Tulajdon-
képpen hazája Amerika; itt erősen képviselve van.
Alig van Amerikában olyan város, vagy falu, hol spiri-
tista körök ne volnának. Feje az amerikai spiritismusnak
Davis, a poughkeepsie-i látnok, ki szegény szülőktől
született 1826-ban; csaknem teljesen iskolázatlanul nőtt
fel s ma a piritisták előtt a legnagyobb tekintélynek
örvend s a legtermékenyebb írójok.

Mint fentebb említve volt az amerikai spiritisták
immár elkezdettek egyházilag szervezkedni* s gyüle-
kezetté tömörülni. A legnagyobb gyülekezet Poughkeepsie-
ben a hol egy egyszerű spiritista templomot építettek
az úgynevezett „Haladás Pantheon“-ját, csarnokaiban
szobra van Brahmának, Buddhának, Mózesnek, Jézusnak,
Pálnak, Luthernek, Svédénborgnak, Lee Annának,
Southeote Johannának stb. Van már katekismusok,
énekkönyvek sőt lyceumok is. Néhány évvel ezelőtt
pedig valami gazdag úri ember végrendeletileg 600,000
dollárt hagyományozott egy spiritista felsőbb iskola
alapítására. Amerika után a spiritismusra legtermé-
nyebb a talaj Angolországban. Itt sok magas állású
államférfi és tudós nyíltan hívének vallja magát s ezek
közé tartozott a nem rég elhunyt Gladstone is. Az
angol spiritismus legfőbb képviselői Morgan professor,
a darwinista Wallace és Crookes (az általa feltalált s
róla nevezett csövek a Röntgen-féle x sugáraknál nagy
szerepet játszanak; tehát komoly tudósok. E. L.) Fran-
ciaországba, hol annak idejében a spiritismus iránt
3-ik Napóleon is szerfelett érdeklődött, az új szellemhit
Güldenstubbé és Rivail (álnevén: Allan Kardec) által
hatolt be. Hasonlóképpen elterjedt Schweizban (Prof.
Perty) Belgiumban, Hollandiában, Itáliában, Austriában
(és tegyük hozzá, hogy: Magyarországon is!) mint szint-
tén Németföldön és Muszkaországban (Aksako úr állam-
tanácsos), Németországba főleg Csehországból fészkeltek
be magokat a hívei, különösen Szászországba, hol a
keresztényiség mezében lépnek fel. Így gérálják magokat
p. o. Zwickau körül; elvetik az Írást s saját médiumaik
által új kijelentéseket vesznek, melyeket aztán magasz-
tálnak mint „Jésugraphiakat“. Glauchau melletti Mülsen-
grundban van egy spiritistikus egyesület a „harmonicus
philosophia“ számára, mely több mint 500 tagot számlál.
A Grossenhain melletti thiendorfi úgynevezett „Krisz-
tusbani theographikus testvérszövetség“-ről is sokat
beszélnek. Ez a szövetség vagyona telt szert; 4, —
több emeletes épületet emelt, a hol körülbelül 40 sze-
mély bizonyos vagyona s családközöségi viszonyban
él együtt. A kijelentéseket, melyeket valami női médi-
umtól kapnak, sokkal többre becsülik, mint az Isten
igéjét; apostolaik kézrátetés és imádság által betegeket
gyógyítanak.

A spiritisták összes számát, nehéz határozottan
megállapítani. A spiritista újságok 20 milliót emlegetnek;
a mi nyilván túlmagas; de 11 millió körül minden
bizonytalannal vannak. Már irodalmok is igen tekintélyes,
mely több, mint 100 művet tud fel mutatni. Ehez járul
circa 30 spiritista újság; közöttök 3 német u. m.

* Azon a gyűlésen, melyet az amerikai spiritisták nemzeti
egyesülete 1868-ban a Niagara melletti Rochejterben tartott meg,
19 tétel alapján egyesültek. A jelen volt követek circa 10 milliót
raktak össze,

„Psychische Studien“ továbbá „Licht mehr Licht“ és
Budapestről a „Reformirende Blätter“ Az utóbbi első
évfolyamában (1878—79.) az újtestamentumból egy
igen érdekes spiritista bibliamagyarázatot hoz, még
pedig olyan formán, hogy p. o. maga Pál apo-
tol leveleit fejezetről, fejezetre, versről versre, az
ő médiuma, Adema által magyarázza Péter a Márk evan-
géliumát, Janos az ő Apokalipsisét stb. stb. Termé-
szetesen ezekben a bibliamagyarázatokban minden
spiritista módon van színezve s módosítva, a mint a
spiritista ideákhoz legjobban pázol. Azért hát a magok
leveleiben kénytelenek magok az apostolok igen sokat
korigálni. visszavonni vagy művészi beszédmodorban
másként magyarázni, úgy hogy itt egy egészen új bib-
lia, egy egészen új evangélium áll előttünk*.

Mint már fentebb említve volt, szilárd, egységes
tanrendszere a spiritismusnak nincs s nem is lesz,
mindaddig míg a manifestáló szellemek, mint eddig,
egymásnak ellent mondanak; mindaddig míg a szellem-
manifestációk a médiumok subjectiv előterjesztésétől, ezek-
nek vallásától, képzettségétől és kedélyétől függenek s
általok befolyásolva vannak. Mégis megpróbálkozunk
vele, hogy Davis, Kardec, Zöllner, Friese stb. iratai
nyomán a spiritismus leglényegesebb vallásos tanrend-
szerét megvilágosítsuk.

1. A szentírást az úgynevezett bibliás spiritisták
a vallásos ismeretek forrásának elismerik ugyan és azt
mondják, hogy az csakugyan az Isten igéjének a
komplexuma, de hangsúlyozzák azt is, hogy az magá-
ban véve nem elég, hanem a szellemek országából vett
új kijelentések által kell kiegészíteni.** Mások azonban
a bibliát tekintélynek csak addig ismerik el, míg az
„igazat mond“ és az új szellem kijelentésekkel össz-
hangzásban van. A bibliai csodák szerintök csak
spiritista eredmények; tulajdonképpen csoda nincs.

2. Az Istenről némelyek azt tanítják, hogy min-
den dolgoknak a teremtője és kormányzója, örök,
mindenható, mindentudó, végéremehetetlen, szent igaz
és szeretetteljes lény. A pantheistikus spiritisták ellen-
ben személyes teremtőt nem ismernek, hanem mindent

* Mutatványképpen ebből a bibliamagyarázatból, nevezet-
esen pedig a Rómabeliekhez írott levél 1.-hez alkalmazott be-
vezető magyarázatból íme álljon itt egy kis részecske: „Én Pál,
ki nevezetem a Jézus Krisztus apostolának, ezeket a leveleket
olyan korban írtam, a mikor a tudomány és a kultúra a földön
még nagyon alacsony fokon állott, de egyszersmind a kijelen-
téseknek és az élettéljes szellemi viszonyoknak olyan korszakában,
melyet az emberek a „csodák“ korának neveznek. Most én Pál,
a Jézus Krisztus szolgája, szellem-hangok által hivatva, ma ismét
eljöttem, hogy akkori homályos szavaimat megvilágosítsam. Abban
az elmúlt időben úgy szólottam és úgy írtam, a mint akkor
tennem kellett. Mondottam olyanokat, mikre nézve törvény-
ismeretem nem volt, mert én akkor csak mint médium szerepel-
tem s mesterem a Jézus vala. Ma leveleimből meg akarom
magyarázni azokat a helyeket, melyek homályosak, alkalmat akarok
adni a hamis felfogások megismeréséhez s teszem ezt egy nekem
kijelölt médium által. Az én átszellemülésem napjától kezdve
máig sokat láttam, sokat tanultam, most már ismerem a törvénye-
ket, melyeket akkor csak sejtettem stb. stb Kezddjünk a magya-
rázathoz.“

** Egy bibliás spiritista írja hozzám: „Még senki sem
értette meg a bibliát, a ki a spiritismust nem ismeri s akceptálni
nem akarja; mert maga a Krisztus a legnagyobb spiritista vala
s tana merő spiritismus. Olvassa el csak ön a „Reformirende
Blätter“ 2 első kötetét, (az újtestamentum magyarázata; fentebb
közöltünk belőle) de ne előítélettel, hanem olvassa át, mint valami
szent könyvet; éppen olyan szent az, mint maga az ősi szöveg;
és azután imádkozzék megvilágosításért és erőért; csak azután
lehetséges, hogy a helyes utat megtalálja.“ Nos? hát én átolvas-
tam s a mit benne találtam, kritikaképpen a spiritismus csekély
értéke felől azt foglaltam össze e fejezet végső tételeiben.

az örök ősanagra vezetnek vissza, mely a benne levő erő által megtermékenyül és saját mindenható hatalmánál fogva fokról-fokra fejlődik és tökéletesedik.

Krisztust az inkább positiv alapon álló spiritisták Isten fiának tartják, azaz isteni lény egyenes emanatiójának; mint a lelkek egyedüli megmentőjéhez, hozzá utasítanak minden boldogtalan lelkeket, melyek előttök megjelennek.* Ellenben a rationalista spiritisták csak amolyan Renán-féle Krisztust ismernek s őt az Isten kiváló követének, különös kegyencének tartják, olyan kitünő médiumnak, a ki a világra azért küldetett, hogy tudománya által a tévelyt meggyőzze és az isteni igazságot kijelentse. *Zöllner* őt egy mindenek felett álló jogos értelem legfenségesebb kijelentésének nevezi. Mint az Isten lelkéhez közel álló szellemek zsengeje, a Krisztus isteni tulajdonságokkal és erővel bír.

A *Szentlélek* szerintök az inspiráló erő, vagy az Isten lelke és „a ki Krisztus által a mennyei sphaerához és ezek által az emberekhez lebeg; ezeket egyenként izgatja, hívogatja és inspirálja az életre, mely az ő saját isteni természetével, az ő tanával és törvényeivel összhangban áll.“

A *Szentháromság*ot még magok a theistikus spiritisták sem ismerik el. János evangelistának az ő médiuma *Adelma* által tett kijelentése szerint egyetlen egy osztatlan isteni principium van, csak egy Isten, minden lelkek felett egy lélek, egy teremtő. Hogy a Szentháromság fogalmát megmagyarázza, ugyanaz a médium megkülönbözteti 1. a teremtő Istent; 2. a világ előtti összszellemeket, az Isten lelkének zsengeit, a kik közül való a Krisztus is; a még világban levő lelkeket, a kik, mint egyesült szellemek együtt teszik a Szentlelket.

Kardec 3 lényegét különböztet meg: Istent, lelket és anyagot; ezek hárman egymástól lényegileg különböznek. *Davis* pantheistikus nézete szerint ellenben ez a 3 lényeg az universum összességéhez van esatolva. *Davis* azt mondja: „az universumnak, vagy világürnek szükségszerűleg egy élő lélektől kell mintegy lelkesítve lennie, azért, hogy egy egészet, egy nagy embert képezzen. Ez a lélek az oka az universum jelenlegi organisált formájának; forrása minden mozgásnak, minden életnek, minden érzelemnek és értelemnek ezen egy nagy ember minden tagozatán át . . . Csak két principium van; az egyik a test, a másik a lélek; az egyik az isteni positio szellem, a másik az Univercolum, vagy az egek ege. Az ember ennek a nagy testnek, az isteni léleknek egy része. Csak egy kis esirmag vagy egy kis szerv, mely specifikus functiókat végez s életet és lelket a belső, a mozgató principiumból kap.“

3. Az ember az ő fejlődése és rendeltetése. Természet szerint tiszta lelkek, angyalok és ördögök nincsenek. Minden lelkeknek, még az úgynevezett zsengeknek, a legmagasabbaknak és az Istenhez legközelebb állóknak is szükségök van a fejlődésre. De hogy a tökélyre jutásokat saját ténykedésök által kiérdemeljék, a lelkeknek testet kell magokra öltetni (mert a lelkeknek praexistenciájok van!), inkorporálódniok kell; azaz emberekké kell születniök s mint ilyeneknek kell tökélyre-jutásokon munkálkodniok. Önismeret, bánat, engesztelődés, megjobbulás, isten- és emberszeretet, morális élet nyitják meg az utat a bűnös előtt a boldogsághoz. Ugyanazért a sákramentumok teljesen feles-

legesek; egyházi értelemben vett kiengesztelésre sincs szükség, csak fejlődésre a jó felé. De ha valamelyik lélek ezt az életcélit itt a földön elhibázta? Az csak úgy történhetik meg, hogy az a lélek más viszonyok között megegyszer testet ölt magára; azaz, mint ember megegyszer születni fog, hogy az elmúlástottat helyre pótolhassa. Ezen új testbeöltözés vagy reincarnatio alkalmával a lélek, — természetesen a nélkül, hogy arról öntudattal bírna, — fel lesz ruházva az ő előbbi testi existenciájának minden előnyeivel és hibáival; de ez nem credendő bűn. (Az credendő bünt bibliai értelemben a spiritismus tagadja; csak személyes adósságot ismer; idegen bűn senkinek a rovására nem eshetik.) Így találkozunk itt a lélekvándorlás egyiptomi őstanával; legalább a *Kardec* iskolája ezt vallja; más spiritisták azonban hevesen tiltakoznak ellene. Azonfelül hisznek a purgatorium bizonyos fajtájában is, valami túlvilági tisztulási processusban, ahol a még tökéletességre nem jutott emberi lélek magasabb szellemfokra nevelődik, hogy fokról-fokra mindig feljebb hághasson, fel a boldog lelkek sphaerájáig. Ekképpen mindenki, még a legelvetemedettebb bűnös is lassanként megéri a mennyországba. (Minden dolgok visszahozása.) A szellemek tisztulási kinja azonban tetemesen könnyű és rövidül az által, hogy az emberek tanítva őket és imádkozva érettök pártjokra kelnek és a spiritismus éppen ebben hiszi állani az ő életfeladatát. Örökké tartó túlvilági szenvedésről, vagy poklóról és ördögről szó sem lehet, mert az az Isten szeretetével össze nem egyeztethető. Éppen úgy nincs test és vér szerinti feltámadás. Az ember ugyanis 3 részből áll: 1. a dűrva földi testből, mely látható; 2. valami aetherszerű benső lelki testből, mely az ő fluidalis finomsága miatt érzeinkre nézve nem észrevehető (ezt a spiritisták „Perisprit“-nek vagy állatilélekeknek nevezik. Emlékeztet a Pál apostol féle „soma psükhikon“-ra, de ettől mégis roppantúl különbözik), melyet születésünkkel öröklünk; a mely velünk együtt nő és a mely mint a lélek lakháza, kapcsol a test és lélek között; 3. a lélekből, a mely az isteni léleknek emanatiója. A halál csak az esetlen földi testet rombolja szét s az abba bezárt lelket a lelkes testtel együtt kiszabadítja. A halál tehát a szabadabbá lett emberi lélekre nézve csak lekásváltoztatás, átmenet az ő eredeti honába, a szellemek vagy lelkek országába. De az a túlvilági élet csak érzéki folytatása a mostaninak, ennek minden nélkülözéseivel, szükségeivel és élvezeteivel. Ott a túlvilágban minden földi viszonynak és minden materialis testnek meg van a maga lelki komplementje. Hegyek, folyók, házak stb. vannak ott, mint itt; esznek, isznak, dolgoznak, tanulnak, iskolába járnak, postakocsin vagy vasúton utaznak, mint itt — legalább a szellemvilág alsó rétegeiben. A magasabb sphaerákban azonban mindez még csodálatosabb.

De elég ebből ennyi ízelítőül.* Különbben mindezt nem minden spiritisták hiszik.

Most hát már a spiritismus felett ítéletünket röviden a következőkbe foglalhatjuk be:

A spiritismus vakmerő, önhatalmúlag olyan területre nyomulni be, melyet Isten az emberek elől eltakart. Istentől megtiltott úton, a szellemek kényszerítése által akarja a túlvilág hatalmasságait szolgálóivá tenni és felvilágosításokat kíván nyerni olyan dolgok felől, melyek előlünk

* Lásd: Márk 3. 11. Csel. 16. 17.

* A ki többet akar tudni, olvassa el *Friese* ily című művét: „Stimmen aus dem Reich der Geister.“

elrejtettek. Semmibe sem veszi a parancsot: „ne engedj efféle jövendőmondó beszédnek, vagy álomlátónak“ stb. (5. Móz. 13—16.)

A szentírást az igazságnak ezen egyetlenegy s Istentől nekünk adott s teljesen elégséges forrását (Lukács 16. 19.; Ézs. 8. 19—20.) kevésre becsülve, a spiritismus a maga birodalmát különösen azon új kijelentésekbe veti, melyeknél dāmoni erők játszanak közre. (Nemcsak természeti erők, hanem másneműek is.) Inkább, mint az Isten ígéjének, hisz az olyan szellemek szavainak, a kiket Isten nem küldött, hanem kezdettől fogva ama nagy hazudozó, a ki mesterileg ért ahhoz, hogy miként kell magát és az ő gonosz lelkeit a világosság angyalaivá átváltoztatni (2. Kort. 11., 14.) és a ki ezen utolsó, szomorú időben hatalmasan izgat minden hatalommal és jelekkel és hazug csodatételekkel. (2. Thess. 2., 9.) Mert, hogy a „spiritista egyház“ láthatatlan feje nem kisebb, mint a Sátán, — előttünk kétségtelennek látszik. És habár a spiritismus itt és ott kegyes és keresztyén mezben ékeskedik is, mégis az ő alapjellege antikrisztusi (Gal. 1. 8—9.; Ján. 4. 1—3.), mert tagadja a keresztyén hit alapigazságait.

Azt az „új világosságot“ nem gyűjtja fel a spiritismus, — a mint ígéri, — hanem éppen ellenkezőleg visszavezet a Krisztus által meggyőzött pogány babona és kísértet-mesék éjjelibe. Az ő — úgy vélt — erkölestana, messze háta megett marad még a pogány görögökének is, mert a spiritismus tulajdonképpen semmi lényeges különbséget nem ismer menny és pokol, az erény jutalma és a bűn büntetése közt. Jó, mint rossz végre is egyformán eléri a végcélt: a boldogságot.

Alapjában véve. — bár erősen küzd a materialismus ellen, — a spiritismus nem más, mint finom materialismus. Ehez még vallásos indifferentismus, — lehet mondani: vallástalanság is, mert minden vallást magában akar egyesíteni és szeretne hitet és hitetlenséget, keresztyénséget és pogányságot, atheismust, pantheismust, mohamedanismust, buddhismust stb. stb. valami új világ-vallásba beolvasztani.

Annyi érdeme azonban van a spiritismusnak, hogy a materialistákat, kik előtt más, mint „anyag és erő“ nem volt és a csodáktól irtódzó racionalistákat roppant zavarba hozta.

Püspökladány, 1898. aug.

W. Rohnert után: *Eröss L.*

IRODALOM ÉS KÖNYVISMERTETÉS.

A magyar református egyház története Thury Etelétől.

Teljes címe: „Az evangéliom szerint reformált magyarországi keresztyén egyház története. Tekintettel az ágost. hitv. evang. egyházra. Irta Thury Etelé vámosi ev. ref. lelkész, a veszprémi e. m. főjegyzője és tanácsbírája, s a dunántúli egyházkerület aljegyzője. Pápa, 1898. Az ev. ref. főtanoda betűivel ny. Kis Tivadar. Szerző tulajdona. Ára 70 kr. 8. r. 143 l. Ajánlva Darányi Ignácnak.

A cím felette hosszú s még sem ment rövidítésként, miket külföldi, sőt belföldi (nem református)

ember meg nem ért biztosan, p. o. e. m. Igaz! szerző a zsinatilag megállapított címet használja, de hát az életben az nem fordul elő, mert az szerencsétlen hosszú; az ev. ref. szócskák is a népnél érthetetlenek. Francia testvéreink egyszerűleg használják a „Református Egyház“ (Église réformée) nevet; ez elég. Így használta ezt 1728-ban Ember Pál: „Ecclesia Reformata“

Üdvözöljük szerzőt, hogy régi óhaját teljesített, régi címet hozott vissza; végre-valahára eljutottunk, hogy saját becsületes nevünk alatt adhatjuk közé saját történetünket. Akárhogy forgatjuk a dolgot, ki merem mondani, hogy a „protestáns“ névvel már tele vagyunk; lapjaink, tankönyveink a múlt által nem szentesített, a nép által nem kedvelt, sőt nem is értett „protestáns“ jelzőt hordják homlokokon, pedig Európában nem ismerek protestáns egyedi egyházat ágazathoz tartozás nélkül; e nevezetet zsinatunk sem erősítette meg. A protestáns névnek alá fér minden felekezet, a melyik a reformatio ágazataként keletkezett, oda sorakozik a baptista, methodista, sőt még az unitárius is. Érdekes, hogy 1886. körül Masznyik barátunk egy testvértelen támadásában a protestáns nevet el is akarta vitatni tőlünk. Az élet, a való, a tudat egészen más beszélnek, mint a papirosok, t. i. a lapok és könyvek, véve ezeket az újabb időből. Igen helyes tehát, hogy szerző ilyen tankönyvben megnevezi igazán, kiknek akar írni, és kikről.

Good Jakab, readingi hittanár, két vastag kötetben írta meg (1887—1894.) a „Németországi református egyház történetét“ eredetétől fogva korunkig. (Good úr látogatását s művét lásd „Debr. Prot. Lap“ 1896. 31. sz. és u. o. 1895. 3. sz.) Egyszerre tisztában vagyunk, miről tárgyal. Hisz' itt is minden léptenyomon érintkeznek az események a r. katolikusokkal és lutheránusokkal: de mindenki látja, hogy ő csak a református egyház alakját festi, idomítja elénk.

Annyira megesontosodott már mind az ágostai, mind a helvéthitvallású egyház nálunk; annyira más mederben foly, hogy egyesülről (unio) alaposan tárgyalni még idő előtti. (Lásd e kérdés megvilágítását tőlem „Debr. Prot. Lap“ 1895. 4. sz.) Tehát ne szégyeneljék nevünket, jellemünket, s mondjuk ki magyarárn: mik vagyunk; akkor nyomjuk azt ifjainknak, a jövő nemzedéknek szívébe, lelkébe. A református jelző igen szép, igen dicső. Tűnjék el tehát, kivált középiskoláink tankönyveiből, a sokat mondó, s minket magunkat mégis elrejtő „protestáns“ nevezet! hadd képviseljen az a szó általános elvet, egyetemes fogalmat, — de nem saját intézményt, százados történeti egyedet, önálló és létező testületet, minő a mi egyházunk. Vajha olvasnánk és látnánk címre, szellemre is határozottan református lapokat. A mely iránynak, elvnek, testületnek határozott és megnevezett közlönye nincs, annak nincs otthona. Külföldieknek kérdésére: jelöljek nekik könyvet, mely a „magyar református egyház“ történetét ismerteti határozott céllal, mint Ember-Lampe tették; jelöljek határozott református egyházi közlönyt: nehéz volt feleletet adni, esakis az író és szerkesztő vallásából lehet következtetni. Ne feledjük el: azt pártoljuk első sorban, a mi a miénk, azért teszünk, azért lelkesülünk. Én helyeslem szerző eljárását, most már tudunk kifelé is mutatni munkát rólunk. A magyar református egyház története felőle minden érintkezést a testvérfelkezetekkel, méltányosságot sem zár ki; de fő, hogy kitűzi a célt s azt eléri. Valót ír, a történet pedig való tartozik lenni.

I.

Az első szóban helyesen indokolja szerző a cím változtatást. Korszakra osztása a Bod Péteré, így nem új. De hiszen az nem is lényeg, noha tökéletes felosztást adni alig ha lehet kielégítőleg; hogy a bécsi béke és törvénybe íratása (1608) valóban korszakos tény, ebben mindenki meg egyezik. De hogy 1711. is korszak alkotó volna, ez már vitatható. Minden téren átalakító hatást, megújulást és más arculat kidomborodását csak 1606, 1790 és 1848 adtak. Vergődött egyházunk I. Rákóczi György halála utántól 1790-ig. Ugy látszik a politikai nagy események az idomító tényezők a külső történelemben. Szerző felosztása megállhat, csak az a baj, hogy negyedfélszázados történetünket négyszer kell megszakítani, a mi a tanulóra nézve fásztó, tárgyilag széttördelő. A három korszakra osztás jobb.

A 10-ik lapon azon merész és jóhiszemű állítás, hogy immáron a református egyházon „többé semmi ármány és eselszövény nem vesz diadalmat“ oly profécia, a mit csak a jövő igazolhat. Az állami nyomás alatt nem veszünk el, csak végtelen sokat szenvedtünk; most kezdődik az állam védelme alatt korszak: mivé idomulunk a jövőben? Az kérdés. A közöny és hitelenség áradata, a hűség és szilárdság elernyedése nagy vésszel fenyegethet: ármány és eselszövény nem, hanem új ellenség, új káros tünetek jöhetnek ránk s a „diadal“ milyenné törpülhet?

Az I. korszak „a reformatio terjedése, megszűrése és tető pontra jutásának kora“ (1517—1608.) 13 cikkben van tárgyalva a 12—55. lapig. A 3. §. a mohácsi vészhez vezet le. Helyes megállapodás. Az első bekezdés, mint okoskodás a kezdő év meghatározásáról, elmaradhat, mert szerző tényleg mégis csak 1517-et fogadja el kezdetnek. Valahol csakugyan kell kezdeni. Ez a cikk a 4. §-kel egybe önthető volna, ha a sok pusztá nevet mellőzzük, vagy nem ismétljük, p. Verbőczy, Grinaeus, Cordatus stb. két ízben jönnek elő; a két törvénycikknek is elég lenne csak a tartalmát adni; a cikk vég záradékát (16. l.) mellőzni kell. Egybe olvasztva egységesebb képet adna az ifjú olvasónak, még inkább a tanulóknak. Általában óvakodni kell feleslegesen hozni be a névhalmazt; p. o. Grinaeusról illő többet szólni, mert ő valószínűleg Dévaival is érintkezett, az első helvéthitvallás szerkesztésében tényező volt, de Vitus és Cordatus hová való lelkészek lettek, ily tan-könyvben felesleges azt előhozni. Hecht is elmaradhat, ha Pemflingerre bővebben kiterjeszkedünk. Általában kevés tényleges és biztos adataink vannak a mohácsi vész előtt, — siessünk oda, hol már sarjadzanak az új hajtások. Az 5. §-ben sok a szó, a tény 10 sorban adhatni ily kis könyvben, külön cikket az a kevés nem érdemel. A 6. §. vezet az apostolokra, a lényegre: tüzetesebben tárgyal 14 reformátort, elég szerenésével; itt is kerülni kell a túlzásfólyást; hol nem biztos a halálozási év, mellőzhető; Kopácsi haláléve nem feltétlenül biztos; Sztáraié sem, némely adat szerint az 1578. körül elhalt Sztárai ifjabb Sztárai volt. Szegedit legelővben méltatja, csak hogy a sok év és hely felsorolása zavar. Csanádot fogadja el első működési teréül az egykorú és első adat Tasnád helyett, hol hagyományilag ma is él Szegedi emléke, — én nem tartom bizonyosan eldöntöttnek e kérdést, s addig a réginez ragaszkodom. Devait hagyja végül, pedig ő vele szokták s kell is kezdeni a hitújítások szép sorozatát. Ujabb Sziládi Áron kétségbe vonta, hogy Dévai

Bázelben lett volna; a mi nem biztos, olyat ne írjunk. Haláléve hibás, mert új adatok szerint 1545 közepén már nem élt, így debreceni lelkészkedése is kétes. („Az tiz parancsolat . . .“ Bpest, 1897.)

Balogh Ferenc,

hittanár,

(Folyt. köv.)

A német katolikusok.*

A könyv címlapja: „**A német katolikusok**“; írta francia nyelven *Kannengieser* A. abbé; az eredetiből magyaríták *Hérics* Márton és *Rudnay* Alajos győr-egyházmegyei plebánusok. A győri egyházmegyei hatóság engedélyével. Győr, 1896. Győregyházmegyei könyvnyomdája.

Már e címlap érdekes, tanulságos megjegyzésekre szolgált okot:

I. „A német katolikusok.“

Nem is... etlen előtünk, sőt botránkoztatásig menő, kihívó voltát fogva nagyon is ismeretes, hogy a „katolikus“ nevet a keresztyén egyház „nyugoti“ ágában a „római“ vagy „latin“ helyesebben „pápai egyház“ egészen magának foglalja le s ebből minden más egyházat kizár.

Ez a kizárólagosság nem egyéb, mint a krisztusi keresztyén elvekkel ellenkező lelki kevélység; éppen eltávozás az egyedüli „fundamentumtól“, mely a Jézus Krisztus. — Ef. 2: 20—22. Az ily öncsaló elbizakodást már, mint a keresztyénség feladatával, a név lényegével ellenkező visszaélést, ostromozza *Pal*, ez a legkatolikusabb apostol — I. Kor. 1: 12. — s Gal. 6: 3 —: „Ha valaki láttatik magának valaminek lenni, holott semmi, az ilyen embert az ő maga gondolata csalja meg.“ „Senki magát meg ne csalja. Ha valaki láttatik magának bölcsnek lenni ti köztetek a világon, bolond legyen, hogy bölcs legyen.“ „Mert a világ bölcsesége Isten előtt bolondság stb. Senki ne dicsekedjék emberekben, mert mindenkinek tiétek, ti pedig a Krisztusei vagytok, a Krisztus pedig az Istené.“ — I. Kor. 3: 23. „Valaki ti köztetek akar első lenni, legyen ti szolgátok. Mint az embernek Fia nem jött, hogy szolgáljanak neki, hanem hogy ő szolgáljon s adja az ő életét váltságul sokakért. Mát. 20: 27, 28. — „A pogányokon uralkodnak az ő királyaik. Ti pedig nem úgy, hanem a ki legnagyobb köztetek olyan legyen, mint a legkisebb, és a ki fő, olyan legyen, mint a ki szolgál.“ — Luk. 22: 25—26. — „Mert részszerint vagyon bennünk az ismeret. — Kor. I. 13: 19. Azért „minden, ki magát felmagasztalja, megaláztatik; és a ki magát megalázza felmagasztaltatik.“ — I. Kor. 14: 11.

Igenis! . . . az egyház „katolikus“ közönséges, mert közkinés. Minden emberre tartoznak és a föld minden táján életbevihető, viendő, gyakorolható és gyakorlandó a krisztusi elvek, a melyek a keresztyén élet feltételei . . . amint nincs, nem is lehet más értelme a keresztyén misszióra, keresztyénné avatásra — kereszttelésre — Krisztus által adott utasításnak sem: „Elmenvén tanítsatok minden népeket, megkeresztelvé őket Atyának, Fiának és Szent-Léleknek nevébe.“ — Mát. 28: 19.

De hát éppen azért, mert minden, a ki megkeresz-

* Kivonat: *Kannengieser* A. *Hérics* Márton és *Rudnay* Alajos r. kath. plebánusok által magyarított „A német katolikusok“ című könyve ismertetéséből: tekintettel a tiszántúli egyker. szept. 7-re Debrecenbe összehívott értekezletre, a melynek programja 7. pontja szerint ott e könyvismertetésről szó lesz.

teltetik, tagja is a *közönséges* — katolikus — keresztyén egyháznak, „amelyben jók és rosszak“ „a tiszta búza a konkollyal együtt vannak:“ — Mát. 13: 24—38. — a *katholikus* elnevezés egy vagy más egyháznak nem is lehet kizárólagos sajátja, hanem az általános, egyetemes, össz-keresztyén egyházé az, ahova minden ker. felekezet tartozik; a mint erről valást is tesz minden keresztyén, bármely felekezetben, az általánosan elfogadott „*apostoli hitvallás*“ ezen tételében: „*Hiszek egy közönséges keresztyén egyházat*“.

Messze vinne ismertetésem és kitűzött célja nem is követeli, terjedelme meg nem is engedi, hogy a keresztyén egyház — alakulás, — ennek folyamán a pápa primatusaért kitört versengések, a nyugati egyháznak a keletitől különválása s a „*római katolikus egyház*“ külön kibontakozása stb. stb. történetét tüzetesen fejtegessem. Az én olvasóim ezt már általában ismerik is; ha pedig talán olyanok kezébe is eljutna ez, akiknek szükséges: utasítom az egyetemes keresztyén egyháztörténelmi munkákra, természetesen protestáns, nem elfogult, nem is hamis vagy hamisított kútfók után irókéra, a kik szerint eltagadhatatlan az, hogy Krisztus elvei, amelyeken az ő nevét viselő vallási társadalom, a keresztyén egyház bel- és külső szervezete alapszik, jözanon alapulnia kell: általában az emberiség egyenlőségét, testvériségét, szabadságát, egész erkölcsi és társadalmi átalakulását, munkás közrészvétét sat. sat. mint embert felemelő, emberboldogítási *köz-célt* tartották szem előtt.

Ennélfogva a protestánsok a össz-keresztyén egyházat, melynek feje egy — a Jézus Krisztus — ismerik „*katholikus*“-nak, minden ebben levő felekezeteket pedig csak ennek részeinek.

Mely felekezet áll legközelebb az eredeti közös alaphoz? . . . Mindenik magának követeli ugyan ezt; de bizonyára méltán csak az, a mely leghivebb az eredeti élő és éltető elvekhez, a mely a gyakorlati életbe is leginkább átvisz, megvalósít; a mely azokat az egyedül tartalmazó kútfőből, az éppen ezért örök becsű, minden hívőnek üdvére szolgáló stb. stb. *evangéliomból* meríti, ezekből alkotja *hittudományát*; s *cselekedeteiben* is az ott leirt magasztos példaképet, Krisztust teszi zsinórmértékévé, az az egyház, a mely még kül-, *kormányzati* alakulásában is a krisztusi demokráciát — elveken alapult és, apostoli egyházszervezet szerint, ma is megadja és biztosítja minden tagjának az öntudatos keresztyén ember méltóságát, szabadságát, munkás részvétét

Megadhatja e azt a *hierarkhiai rendszer*, az istentisztelet *egy*, — *de nem élőnyelvűsége* vagy éppen a *pápa fősege*, a melyet a római egyház idő folyamán elfogadott, általánossá tett s a melyekben álló egységéből folyólag katolikusnak nevezi magát? Bizonyára ezek közül sem egyik, sem másik nem adja meg a „*katholikus*“, név jogosultságát, sőt éppen ellenkezőleg e név jelentőségével; az új szövegben nincs alapjuk; az apostolok sem egymás közt el nem ismerték, sem a gyülekezet tanításában és szervezetében nem alkalmazták; egyáltalában tehát nem ős keresztyén eredetű, hanem a papuralom behozására és fentartására szolgáló eltérés, hogy ne mondjuk visszaélés, éppen a *keresztyénség katolikus rendeltetése ellen*.

Igen! . . . A *hierarkhiai szervezet Krisztus intelme ellen* új posztóhoz toldása az ónak — ó tömlőbe töltése az új bornak; — Luk. 5: 36—38 — s

Pál apostoláé ellen: „a ki Krisztusban vagy, újteremtett állat legyen, — a régié elmúltak ime, mindenek megújultak:“ visszafejlődés az ó-testamentomi kiváltságos — rendi — áldozópapság mintájára; holott, ha arra nem hivatkozunk is, hogy az *áldozatban, mint pusztá cselekvényben* már a Jehova sem gyönyörködött, hanem inkább méltatta az ő beszéde iránt való *engedelmességet, az igazságot* — I. Sám. 15: 22. — *akarátának cselekvését*, — Sölt. 80: 7. s köv. vv. — a *töredelmes és kesergő szívet*; Sölt. 51: 18—19. — idézzük azt, hogy *Krisztus magát megáldozta a bűnökért* s „az azutánvaló áldozatok a bűnököt el — nem vehetik,“ — Sid. 10: 11. — s „a ki az igazság ismerete után szabadakarattól vétkezik, nincsen annak bűneért áldozat“; — Sid. 10: 26. — mi magunk vihetünk pedig fel áldozatot: Istendicséretben, imában, hálaadásban, szeretetben, irgalmasságban, igazságban: látnivaló, hogy olyas elkülönözött, kiváltságos, közbenjáró stb. papirendre nincs többé szükség; mert mi mindnyájan „*szent papság*“ lehetünk, vagyunk „a lelki áldozatoknak áldoztatásukra“ éppen Péter apostol szerint is, — I. Pét. 2: 5—9, Ján. 15: 15—16. — kiknek szabad járulásunk van az Atyához. — Sid. 4: 16. sat. És ha amaz egyetlen főpásztor, a ki életét is adta a juhokért, „adott némelyeket Apostolokat, Prófétákat, Evangyélistákat, Pásztorokat, Doktorokat: — Ef. 4: 11. — azoknak tisztókat a tanításban, predikálásban, a nehezen érthető igazságok magyarázatában, a nyáj gondozásában sat. sat. és nem kevélységben, fősvénységben, két úrnak — Istennek és Mammonnak szolgálatában sat. sat. hanem türemsben, alázatosságban, békességben járásban stb. határozta meg. Hiszen éppen maga mondja: „Ne hivatassatok *Mestereknek*, mert egy a ti Mesteretök — a Krisztus; ne nevezetek senkit a földön *Atyátoknak*, mert egy a ti Atyátok, a ki mennyben vagy; *Doktoroknak*, mert egy a ti Doktorotok — a Krisztus; hanem a ki ti köztetek legnagyobb, legyen ti szolgátok;“ — Mát. 23: 8—11. — „Legeltessétek az Istennek seregét . . . nem mint uralkodván az Ur örökségén, hanem úgy, mint kik az Isten seregének tüköri legyetek.“ I. Pét 5: 2—3.

Hát bizony a ker. egyházhan nincs alapja a *hierarkhiának*.

De nincs alapja a tisztársak között való *elsőségnek* sem; legkevésbé van pedig abszolút *papifejedelemségek* — *pápaságnak*; mert az úr rendeléseinek megtartására, az írás magyarázására és hogy mindenek ékesen és szép renddel legyenek — I. kor. 14 r. — van az egyházi szolgálat — és nem uralkodás a biborban trónon ülő koronásoknak.

Csak az nem látja ugyanis, a ki látni nem akarja, hogy Mát. 16: 18. verséből, a melyen a római püspöknek, mint Krisztus helytartójának, mint Péter apostol utódjának a többi apostolok — s folytatólag az egyházi szolgák feletti elsőségét, abszolút hatalmát alapítják, sem a keresztyénség eredeti és egyedüli írott alapokmánya, — az újszövegből általában ki nem magyarázható. Mert azon a „*sziklá*“-n, melyen Krisztus Anyaszentegyházát felépítendőnek mondja, nem *Simon* apostol személyiségét, hanem azt a *vallást tételt* értette s ezt kell nekünk is érteni, a mit ez apostol, apostoltársai nevében is kifejez, a kikhez *mindnyájokhoz* is inteztetett a kérdés: „Te vagy ama Krisztus, az élő Istennek Fia!“ Mát. 16: 16. E *vallástétel*, a melyben sarkallik a *krisztusi név, küldetés, a megváltói munka jelentősége* tehát a *keresztyén név és a társadalom jelentősége* is: valóban *sziklafunda-*

mentom; — I. Kor. 3: 10. 11—2. mindezeket magába ölelő vallástételért — nevezi el Krisztus a keleti s magának Krisztusnak is sajátos beszédmod szerint — képletesen — Simont „Petros“-nak, a mi sziklát jelent; a mely neve lett aztán használatosb ez apostolnak s a melyen inkább ismerjük mi is. De hogy csak neki és kizárólag csak neki, a kivel, talán mint legközelebb ülővel s bizonyára mint tisztársai értelmét és Krisztushoz ragaszkodó érzését tolmácsolóval beszélt — adta volna a „mennyszag kulcsait“, a kötés és oldás hatalmat: ezt a feltevést megcáfolja maga Krisztus — Mát. 18: 18. — a hol már mind az összes apostoloknak adja azt ugyanazon szavakkal, csak hogy többes számban. Mindnyájokkal közli a Szent-Lélek ajándékát is feltámadása utáni megjelenésekor — Ján. 20: 22. 23. — majd mennybemenetele után mindnyájokra elhatárolólag kitölti azt, akik csakugyan mindnyájan érezték is annak *lelkesítő* hatását, habár ennek kifejezést akkor is a közöttük talán legidősb, minden bizonytalanságra mindenkor s most is legkészebb Péter adott.

Bartha Mór,
nyug. ev. ref. lelkész.

(Folyt. köv.)

KÖZÉLETÜNK.

Tóth Miklós bűdszentmihályi ev. ref. lelkipásztor életrajza.

1827—1898.

Isten az ő választottainak sem adott változhatatlan erősséget, az irás eme szavai teljesedtek be hosszas és kínos szenvedés után néhai Tóth Miklós bűdszentmihályi ref. lelkész felett, kinek gyász koporsóját aug. 9-én mély gyász és részvét között kísérték ki hivei és tisztársai a temető enyhető helyére. Az ő élete, mint minden lelkipásztoré küzdelmes de tanulságos. Jósika Miklós e szavakkal vezeti be a többek között olvasóit „Emlékiratába“: „Az egyszerű életben is, mely mint vészbe sodort sajka, nem egyéb hosszú küzdelemnél, olykor nagy kinsége rejlik az okulásnak és számításnak . . . minden életnek, bárminő egyszerű legyen, ha hosszúra nyúlt, meg van a maga fontossága.“

Életrajzi vázlatát a megboldogult lelkipásztornak a következő adatok tüntetik fel.

Tóth Miklós született Hajdú-Nánáson 1827. január 3-án Tóth József asztalos mester és File Sára kedves születől. A középiskolát bevégezve szülő földjén, az 1842-ik évben Debrecenbe ment, hol nem kevés szükséglet látott. Nehéz helyzetében valódi patronusa volt néhai Könyves Tóth Antal, kiről mindenkor benső tisztelettel s hálás szeretettel szólt és emlékezett meg. E patrónusnak minden esetre mély benyomást kellett tenni az ifju, fogékony lélekre, miután elhatározta, hogy az ügyvédi pályára fog lépni.

Sorsa azonban másképpen alakult.

Kegyes érzelmű özvegy édes anyjának egyetlen óhaja az volt, hogy egész életét Isten szolgálatára szentelje. Úgy lett. Az édes anyai óhajlás teljesült.

Az ifju még be sem végezte iskoláit, már 1847. szeptember végén Hajdú-Szoboszlóra ment ki, hol mint nemzeti (gazdasági) iskolatanító működött 1849. március végéig. Eljövetele alkalmával tanítványai sirások között búcsúztak el szeretett tanítójuktól. Már ekkor szülőföldjére választatott meg rektornak. A mennyire öröm-

mel töltötte el az a gondolat, hogy most már szülőföldjén viselhet hivatalt, annyira szomorúsággal töltötte el azon eset, mely reá váratlanul bekövetkezett. Midőn haza érkezett Nánásra, a szülei hajlék egyik bizonyos részében sirást, míg másik részében kalapács ütéseket hallott . . . őh azzal a kalapács ütéssel az édes apai koporsót készítették; az édes atya ekkor már meghalt . . . így találkozik az öröm a bánattal. Rektori hivatalát két évig viselvén, a hittanszaki tudományokból magán vizsga által kiegészítvén bizonyítványát, a lelkészi pályára felhatalmaztatott az 1851-dik év július 23-án; így aztán H.-Nánáson, B.-M.-Ujvároson, N.-K.-Madarason (1854) és Hajdú-Böszörményben (1855.) segéd lelkészi gyakorlaton lévén: hivatott meg rendes lelkészül és hivatalát elfoglalta Tisza-Lökön. (1855.) Itteni 4 és fél évig tartó hivataloskodása után hozott Szent-Mihályra. 1859. advent első vasárnapján tartotta be-
köszöntő beszédét ez új állomáson. Igen sok teendő várakozott reá. Lelkészi működését az 1857-ben leégett templom-torony felépítésével kezdette meg, majd az egyház öt ezer pengő forint adósságának néhány év alatti kifizetését tervezte és eszközölte is.

Felszenteltetett 1860. október 6-ik napján.

Ugyanez évben, mielőtt az esperes, Benedek Lajos megküldte volna a Révész I. „tájékoztató“ és a Filó irányadóját, ő már a presbiteriummal készítettett egy irányadót az 1859-iki pátenssel ellenkezőleg. Az „irányadót és tájékoztatást miután a körlevelek jegyzőkönyvébe beírni az esperes meghagyása folytán nem volt szabad, azt külön ívre beíratta Tóth M. s úgy küldötte tovább.

A hajdú-dorogi szolgabíró (Dobsa nevű) meghagyást kapott, hogy a tájékoztató szerzőjét illető eljárásban eső lelkészek beidézése mellett tudakolja ki. E behívásra a vidéki lelkészek között Tóth Miklós is, dacára az út járhatatlanságának, köteletségének ismerte nevezett szolgabíró hivatala előtti megjelenését. Délelőtt az idő rövidsége miatt csak Katona Endre, nánási és Igaz Pál, dadai lelkészek hallgattak ki. A beidézett lelkészek együtt ebédeltek a fogadóban, köztök egy Ambrózi nevű segédszolgabíró is, de a kérdéses ügyről ebéd közben egy szót sem szóllottak. Ebéd végeztével ismét a szolgabírói hivatalhoz mentek a behívott lelkészek, útközben Ambrózi, Tóth Miklóshoz közeledve így szóllott: „ne féljenek az urak, én is protestáns ember vagyok, nekünk ez meg van parancsolva s cselekednünk kell.“

Miután a hivatalban a szolgabíró kinyilvánította, hogy Tóth M. a miket mond, azokra esküt fog tenni, így válaszolt. „Én nem fogok esküdni a szolgabíró úr előtt.“ melyre a szolgabíró így szóllott; Nem is kérem, csak conscientialis esküt kívánok lelkésztől.

— Honnan kapta a tájékoztatást ön?

— Esperesemtől.

— Tudja szerzőjét?

— Nem tudhatom, volt az egyszerű válasz, különben — folytatja Tóth M. — szükségünk nem is volt reá. miután a pátenssel szemben való magunktartására vonatkozó intézkedés presbiteriumom részéről a tájékoztatás megérkezése előtt megtétt.

A beidézett tiszaparti lelkészek tudták jól a „tájékoztató“ szerzőjének nevét, de feltették magukban, hogy most elárulni nem fogják.

— Tud e még valamit mondani ez ügyben? szól a szolgabíró.

— „Többet mondani ez ügyben nem akarok“, volt a válasz Tóth M. részéről.

Végre a kormány a szolgabírák által akarta közhírré tétetni a nyílt parancsot, meghagyván: hogy az a

nép előtt templom után olvastassék fel. Ennek is elejét vette Tóth M., miután Batári János, egyik buzgó presbiter, értésére adta a népnek: „Ha vasárnap kétfejű sassal ellátott sapkás ember jelenik meg a templomban, istenítisztelet végzése után, mihelyt tiszteletes ur feláll és kijő, ti is azonnal jöjjetek ki, mi ott maradunk; de ti azon ne botránkoztatok meg, miután nekünk mint előljáróknak a felolvasást végig kell hallgatnunk“ A szolgabíró ki Szentmihályon a rendes időben megjelent, felolvasását megtenni nem bátorkodott, miután Batári János értésére adta, hogy a nép lázong, semmiért jót nem áll.

Tóth Miklóst öt ezer forinttal kínálták meg egykor a központtól, hogy a képviselői jelöltséget fogadja el, de ő azt szerénységénél fogva el nem fogadta. Volt idő, midőn esperesnek is akarták választani, de ő a tanácsbíróssággal mindvégig megelégedett, mely tisztségét 1868 óta viselte.

Jó kedélyű, vallásos, előzékeny volt mindenki iránt; a nap nem ment le az ő haragján soha. A szegényt szerette, pártolta. Gyűlésben irányadó volt mindenkor egyenes gondolkozásával; meggyőződése mellett határozott álláspontot foglalt el mindenkor, melyért ismerősei mély tiszteletét volt szerencés mindenker megnyerni. Tekintélye volt tisztársai előtt, társalgásában megnyerő, vigkedélyű, néha pajzán, de azért soha nem sértő. Rendet, pontosságot kiválólag szerető s ezt másokban is elismerő, sőt dicsérő lélekkel áldatott meg. Tervebe vett házassága hajótörést szenvedett s így a családi élet örömeiben nem részesült és egész életét egyházának szentelte. Csaknem négy évtizedre terjedő hivataloskodási ideje alatt Szentmihályon önálló kántorság szerveztetett, a templomba orgona állíttatott be, az 5-ik és 6-ik leányiskola felállíttatott, majd a rektorság állandósíttatott (1872) s több rendbeli tanító lakok vásároltattak, részben újból építtettek s javíttattak és, a mi különös, ezek minden adóemeléssel nélkül történtek csak úgy szép rendben.

Mint pap jó szónoklatával s meggyőző hatalmas érveivel, katedrai maga tartásával még ellenségei előtt is tiszteletet tudott mindenkor szerezni. Az irodalomra sokat áldozott, évi jövedelmének bizonyos részét a lapszerkesztőknek, könyvtáraknak küldte el. Prot. egyházi lapjaink szerkesztői egyik törzs előfizető nevét törlik ki halálával.

A mi szívünkben a jó „Miklós bácsi“ emlékét nem törli ki a halál, áldott emlékét ott őrizzük mindenkor szívünkben.

Temetése augusztus 9-én délelőtt 10 órakor történt, mely alkalommal nagytiszteletű Pákozdi Lajos h-nánási lelkész mondott a templomban fent szárnyaló magasztos buzgó imát. Nem volt, kit e gyászima meg ne hatott volna. A gyülekezet megsiratta elvesztett hű lelképásztorát. Ez alkalommal a nánási dalárda is részvétét fejezte ki az elhunyt iránt megható gyász dalok szép és szabatos előadásával. Az egyháztanács kegyeletos érzelmét a megboldogult hű lelképásztora iránt szinte kifejezte. Megjelentek szép számmal a környékbeli lelkészársak, úgy szinte számos hivatalnokok, tisztviselők.

Sírajára gondolva kegyeletos érzelemmel mondjuk: legyen esendes háboríthatatlan a sokat szenvedett, de már megdicsőült lélek pormaradványának a sír enyhet adó nyugalma!

Sörös János.

TANÜGY.

Tervezet

a Tiszántúli Ev. Ref. Középiskolai Tanáregyesület alapszabályainak módosítására.*

I. Szakasz.

Az egyesület címe, célja és eszközei.

1. §. Az egyesület neve: Tiszántúli ev. ref. középiskolai tanáregyesület. Központja Debrecen.

2. §. Az egyesület célja: általában az összes hazai, de különösen a ref. középiskolai tanügy előmozdítása; az egyházkerületbeli felekezeti középiskoláknak lehető összhangba hozása s bennök a nevelés és oktatás ügyének kölesönös összetartás, buzdítás és támogatás által nevelése; az *egyetemes ev. ref. konvent tantervének megfelelő középiskolai tankönyvek készítettése, tanügyi érdekű tudományos művek kiadásának előmozdítása; felolvasások útján az oktatás és nevelés fontosabb kérdéseinek méltatása, a tudomány újabb vívmányainak ismertetése, a tudományos ismereteknek szélesebb körben terjesztése, s az iskolák iránt a prot. közönség érdeklődésének és áldozatkész buzgóságának folytonos élesztése; végül közös erővel való munkálása annak, hogy a tiszántúli egyházkerület kebelében lévő középiskolák, a prot. szellem fenntartása mellett, a jelenkor kívánalmainak minden tekintetben megfelelő, önkormányzati jogaikat, történeti múltjokhoz híven, jövőjük biztosítására s fontos nemzeti hivatásuk betöltésére használják.*

3. §. Az egyesület felváltva az egyházkerületbeli középiskolák székhelyein vándorgyűléseket tart; ezeken a középiskolák és tanárok állapotát bizodalmas közlések által alaposan megismerni igyekezik; az így szerzett tapasztalatokhoz képest a netalán mutatkozó hiányok megszüntetéséről tanácskozik; határozatokat hoz, melyeket aztán minden tanárkar a maga körében megvalósítani törekszik; indítványokat terjeszt az egyházkerülethez s az egyes iskolákat fentartó egyházi testületekhez; *pályakérdéseket tűz ki; ismerteti és bírálja a használatban lévő vagy használatba veendő tankönyveket; általa újonnan készített vagy átdolgozott tankönyveket fogad el s hoz javaslatba az egyházker. közgyűlés előtt használat végett; egységessé igyekezik tenni a tantervet, rendtartást és iskolai fegyelmet; megismerteti és megvitatja az egyes tantárgyak természetén alapuló s a tanítás sikerét leginkább biztosító módszereket; értekezéseket tart egyes nevelés-oktatásügyi kérdések fölött; alkalmat szolgáltat az eszmecserére s a tisztársaknak egymással való közelebbi érintkezésére; végül a közgyűlésen kívül évenként a teljes középiskolával bíró városokban a közeli vidék tanárkarainak bevonásával részleges u. n. időközi értekezleteket tart a közös összetartozandóság érzetének ápolása, az egységes ref. tanári közszellem fenntartása, a felszínen lévő ref. tanügyi kérdések megbeszélése s általán az egyesületi élet élénkítése végett.*

4. §. Az egyesület működéséről évkönyvet ad ki. Ezen felül az aktuális tanügyi kérdések fejtegetésére a Debreceni Prot. Lapot közlönyévé vá-

* A módosításokat és újításokat a folyó irással nyomtatott részletek teszik.

lasztja s e lap mellett a szükséghez képest időközönként legalább $\frac{1}{2}$ év tanügyi mellékletet ad ki, mely az egyesületi tagok számára mindenkor nyitva áll s az egyesület hivatalos ügyeit időről-időre közli.

II. Szakasz.

Az egyesület tagjai.

5. §. Az egyesület tagjai: rendesek, tiszteletbeliek, alapítók és pártolók.

6. §. Rendes tagok lehetnek azok a prot. tanárok, a kik a kör céljainak előmozdítása végett magukat az alapszabályoknak önként alávetik. Fölvételük egy rendes egyesületi tag ajánlatára történik.

7. §. Tiszteletbeli tagok azok, a kik a prot. nevelés- és oktatásügy körül, valamint a prot. tanügyi intézmények és munkásaik irányában kiváló érdemeket szereztek és érdemeikért a közgyűlés által ilyenekül megválasztatnak.

8. §. Alapító tagok azok, kik az egyesület részére egyszersmindenkorra legalább 100 koronát befizetnek, vagy ez összeg kellő biztosítása mellett alapítványuk 5 $\frac{1}{2}$ %-os kamatának rendes fizetésére kötelezik magukat. Az alapító tagok alapítványaik felajánlásával válnak az egyesület tagjaivá.

9. §. Pártoló tagok azok, a kik az egyesület céljainak előmozdítására magukat önkéntes aláírás folytán legalább 3 éven át 4 korona évi díj fizetésére kötelezik.

III. Szakasz.

A tagok jogai és kötelességei.

10. §. Minden tag részt vehet a kör közgyűléseiben, felolvasásaiban s vitatkozásaiban; indítványozási és tanácskozási joga minden tagnak, szavazatjoguk azonban csak a tiszteletbeli, alapító és rendes tagoknak van.

11. §. Választó minden tiszteletbeli, alapító és rendes tag; választhatók csak a rendes tagok.

12. §. Az egyesület kiadásában megjelenő tankönyvek készítésére csak tanári képesítésű tagok vállalkozhatnak s ugyanily tagokat támogathat az egyesület tanügyi érdekű tudományos műveik kiadásában.

13. §. A mely tag valamely tankönyv megírását nyilvános pályázat útján vagy az egyesület megbízása folytán magára vállalja, attól a hozzá való jogot a közgyűlés csak abban az esetben veheti el, ha a megszabott idő alatt megbízásának eleget nem tesz.

14. §. A tankönyvek szerzőinek írói díját, valamint a tanügyi érdekű tudományos művek esetleges anyagi segélyezését esetről-esetre az egyesület határozza meg.

15. §. Az írói tulajdonjog a törvényes örökösökre is átmegy, de a mű szükségesnek bizonyult átdolgozása esetében az átdolgozó munkadíját is, épügy, mint a szerző írói díját, az egyesület határozza meg.

16. §. A szerzők az egyesület kiadásában megjelent műveket sem a második, sem a későbbi kiadások alkalmával el nem adhatják, kivéven, ha az egyesület a rendelkezési jogot visszabocsátja.

17. §. Az egyesület tagjai a kör megbízásából, vagy önként magukra vállalt kötelességeket

a közgyűlés által meghatározott időre teljesítik, a mi ha meg nem történik, ugyanazon feladat megoldásával más tag bízatik meg.

18. §. Minden rendes tag kötelezi magát, hogy az egyesület céljaira tagsági díjúl évenként 4, azaz négy koronát pontosan befizet az egyet pénztárába. Ez összegért az egyet évkönyvét ingyen, egyéb kiadványait és közlönyét pedig feleáron kapja.

19. §. Az egyesületből kilépni a rendes tagoknak csak írásban kifejezett nyilatkozatra s elfogadható okok alapján lehet.

IV. Szakasz.

Az egyesület ügyvezetése.

20. §. Az egyesület ügyeit a) a közgyűlés, b) az az állandó bizottság s ennek szűkebb szervezete a központi bizottság, c) az elnök, d) a jegyző, e) a pénztárnok vezeti.

A) Közgyűlés.

21. §. A közgyűlést az egyesület összes tagjai alkotják s évenként mindig a nyári nagy szünidő alatt a megelőző közgyűlés, esetleg a központi bizottság által kitűzött helyen s legalább két héttel előre kihirdetett napon tartatik.

22. §. Elnökét, jegyzőjét, pénztárnokát és állandó bizottságát a rendes tagok közül évről-évre titkos szavazattal választja.

23. §. A közgyűlés nyilvános, de csak az egyesület tagjai vehetnek részt a tanácskozásban; érvényes határozathozatalra a 10. §. szerint a jelenlévő rendes és tiszteletbeli tagok általános szavazattöbbsége szükséges; az alapszabályok megváltoztatására azonban a szavazattal bíró tagok felerészének jelenléte kívántatik és a jelenlévők $\frac{2}{3}$ -ad részének szavazata dönt.

24. §. A közgyűlés a középiskolai tankönyvek írását, javítását, átdolgozását az állandó bizottság indokolt javaslatára, vagy esetleg a pályázati tervezetek alapján elhatározza, a tankönyvek terjedelmét és beadási határidejét megállapítja.

25. §. A szükséges tankönyv, vagy tankönyvtervezet készítésére vagy pályázatot hirdet, vagy elkészítéséről, ha úgy látja jónak, megbízás útján gondoskodik.

26. §. A tankönyvek írói, vagy átdolgozási díját, a tanügyi érdekű tudományos művek segélyezését, a jegyző és pénztárnok évi tiszteletdíját megállapítja.

27. §. A pénztárt évenként megvizsgálhatja s a felmentvényt a vizsgálat eredményéhez képest megadja.

28. §. A szavazás személyes ügyekben titkos.

29. §. A közgyűlés jegyzőkönyvét a központi bizottság hitelesíti.

B) Állandó és központi bizottság.

30. §. Az állandó bizottság áll az elnökből, jegyzőből, pénztárnokból, 10 debreceni és 15 vidéki tagból.

31. §. Az állandó bizottság figyelemmel kíséri a tanügy terén felmerülő nevezetesebb jelenségeket és gondoskodik, hogy az ily kérdések a közgyűlés tárgyai közé felvétessenek s egyszersmind a gyűlés előtt felolvasandó értekezések tárgyaról tudomást szerez, a benyújtandó indítványokat előre átnézi s tárgyalásra előkészíti.

32. §. Folytonosan szemmel kíséri a hazai középisk. tankönyvirodalmat, s a mutakozó szükséghez képest új könyvek irására s a forgalomban lévők átdolgozására, vagy javítására terveket készített s azokat helyeslés esetén elfogadás végett a közgyűlés elé terjeszti.

33. §. Gondoskodik a beadott művek megbíráltatásáról. Birálólul rendesen egy szakértőt kér föl általa megállapított tiszteletdíj mellett. A bírálatot közli szerzővel, hogy reá észrevételeit megtehesse. Szükség esetén másik szakértő felbírálata is kikérendő.

34. §. Szervezi és egymással kapcsolatba hozza a 3. §-ban említett időközi értekezleteket.

35. §. Az állandó bizottságnak szűkebb szerve a **központi bizottság**, mely áll az elnökből, jegyzőből, pénztárnokból és az állandó bizottság debreceni tagjaiból.

36. §. Az egyesület legközelebbi s legszorosabb ügyvezetése a központi bizottság feladata, mely ennél fogva: gondoskodik a közgyűlés határozatainak végrehajtásáról; megállapítja a közgyűlés idejét, sőt szükség esetén (l. 21. §.) helyét is; előkészíti a közgyűlés tárgyait s azokat idejekorán a tagok tudomására hozza; a pénztárvizsgálatot számvevők által eszközli s jelentésüket a közgyűlés elé terjeszti; a közgyűlés jegyzőkönyveit hitelesíti; az évkönyvek és a közlöny tanügyi mellékletének összeállításáról, az elfogadott tankönyvek kiadásáról intézkedik; az időközben felmerülő és halasztást nem tűrő ügyeket saját hatáskörében elintézi.

C) Elnök.

37. §. Elnök a rendes tagok közül évről-évre titkos szavazással választatik.

38. §. A közgyűléseket megnyitja és vezeti; az állandó és központi bizottság gyűlésein elnököl; az egyesületet az egyházkerület és hatóságok előtt, egyletek és harmadik személyek irányában képviseli; az egyesület nevében minden fontosabb iratot aláír; a pénztárból kiutalványozásokat eszközöl, a szerzői, átdolgozói, bírálói, nyomtatási stb. díjak az ő közbejöttével fizettetnek; a tagok közül egyeseket valamely ügy előterjessztésével vagy jelentéstétellel megbíz, szóval az egyesület érdekében és céljai előmozdítására minden lehető módon és eszközök által közremunkál.

39. §. Egyenlő szavazatok esetén döntő szavazata van.

D) Jegyző.

40. §. Jegyző a rendes tagok közül évről-évre titkos szavazással választatik.

41. §. A közgyűlés, állandó és központi bizottság jegyzőkönyveit, általán az irodaügvet vezeti; az egyesületi irományokat szerkeszti s az elnökkel együtt aláírja; a jegyzőkönyveket, okmányokat s mindennemű irományt, valamint az évkönyvek felmaradt példányait gondosan őrzi; az egyeseket vagy bizottságokat érdeklő jegyzőkönyvi pontoknak az érdekeltekkel való közléséről gondoskodik; az egyesület működéséről a közgyűlésnek jelentést tesz; az évkönyv szerkesztését az elnökkel és megbízottakkal végzi; az egyesület életének fontosabb mozzanatairól esetről-estére értesíti az egyesület közlönnyét, melynek tanügyi mellékletét a központi bizottság által kiküldött többi tagokkal összeállítja; a kör pécsetjénél áll.

E) Pénztárnok.

42. §. Pénztárnok a rendes tagok közül titkos szavazással évről-évre választatik.

43. §. Az alapítványokat és tagsági díjakat, általán az egyesület minden jövedelmét beszedi, pontosan elkönyveli és takarékpénztárban, felelősség terhe alatt, gyümölcsözőleg kezeli; az irodai, nyomdai kiadásokat, posta költségeket, s a meghatározott irói és egyéb tiszteletdíjakat az elnök utalyányozása mellett kifizeti és pontosan elkönyveli; a központi bizottság által kiküldött számvevőknek s a közgyűlés által kinevezett felülvizsgálóknak évenként szabályszerűen elszámol, a közgyűlés előtt jelentést tesz a pénztár állásáról, esetleg azzal egybefüggő indítványokat tesz, az egyesület tagjainak számát a jegyző ellenörködése mellett nyilvántartja.

V. Szakasz.

Az egyesület feloszlása.

44. §. Az egyesület netaláni feloszlását a szavazattal bíró tagok fele része $\frac{2}{3}$ -ad szótöbbséggel mondhatja ki, mely esetben az egyesület vagyona a feloszlató gyűlés által kitűzendő iskolai célokra fog fordítottatni.

45. §. Ha az egyesületet, az alapszabályokban meghatározott célt és eljárást illetőleg, hatáskörét meg nem tartaná, a kir. kormány által, a mennyiben további működésének folytatása által az állam vagy egyesületi tagok vagyoni érdeke veszélyeztetnék, haladéktalanul felfüggesztetik s a felfüggesztés után elrendelendő szabályos vizsgálat eredményéhez képest fel is oszlattatik vagy esetleg az alapszabályok legpontosabb megtartására feloszlítás terhe alatt köteleztetik.

Kelt Debrecenben, 1898. aug. 15.

A Tiszántúli Ev. Ref. Tanáregyesület Központi Bizottsága.

A D A T O K

a tiszántúli ev. ref. egyházkerület kebelében lévő egyházak történetéhez.

63. A szentesi reform. egyház keletkezésének, küzdelmeinek, külső és belső fejlődésének rövid vázlata.

Páthi után *Sukorói István* lett Szentes papja, de ő csak egy évig lelkészkedett itt s így utána *Pápai Ferencet* választotta, illetve hívta meg a gyülekezet 1720-ben. Pápai 1716 tól 1719-ig külföldi akadémián, Hollandiában tanult s mikor hazajött, szülőföldjére, Pápara ment. Ott azonban kevés ideig szolgálhatta a gyülekezetet, mert a templomot elvették és őt is elüldözték.

Igy tehát Szentesre került. 1721-ben már megkezdte a szülöttek neveinek feljegyzését ilyen cím alatt: „Series baptisatorum in Ecclesia Ref. Szentesiensi, Pastore pro tunc Francisco Pápai” (v. ö. Hist. 27. l.)

Sok zaklatás után Pápai Ferenc idejében boldog és nyugalmas élete volt az egyháznak. Anyagilag, szellemileg egyaránt gyarapodott, mert nemcsak a földesuraság — Harucker báró — volt iránta jó indulattal és vette pártfogásába, hanem az uradalom református tisztjei, Gálos Mihály Horváth János, mint lelkes protestáns férfiak mindent elkövettek és megtettek az egyház felvirágoztatása érdekében.

Pápai Ferenc itt halt meg 1739. auguszt. hó 21-én cholera-ban. Utána *Ceglédi Keglevitz András* következett, a kit T. Vezsenyből hoztak ide még ugyanazon év szeptember hó 3-ik napján. Az országszerte dülő

járvány azonban úgy őt, mint utódját csakhamar elragadta. Ezt a szomorú időszakot krónikásunk így írja le: „A pestisnek e szomorú idejében a Nép a Templomban való Sz. Gyüleléstől eltiltatott a Fels. Királynak erős parancsolatlyából, azért Tiszt. Ceglédi úr is csak a Kerítésben Prédikáltott a Templom ajtaja előtt. Nyolcadik ugyan ismét Vezsenyéről hozatott öreg idejű Tiszt. Tudós Harsányi György úr, ki is csak egyszer Prédikálhatott és ugyan a Pestis mérge által meghalt. Vacálván azért az Ekklesia, az újj Borrel való communionak kiszolgáltatására Tiszt. Mezei János uram hozatott által Sasról“ (v. ö. Hist. 29. 30. l.)

Az így megüresedett lelkeszi állásra Pap Ferencet, a debreceni főiskola végzett növendékét, hozta el gyülekezetünk Karcagrol, hová ő a ragályosjárvány elől menekült.

Csak ideiglenesen hatalmazván fel őt az esperes a lelkeszi teendők végzésére, egy évi itt működése után — tanulmányai gyarapítása és befejezése végett — külföldi akadémiára ment ismét.

Ő vele egyidejűleg 1740-ben, rendes lelkesze volt már a szentesi egyháznak **Makai Dobsa Tamás**, a ki „Tudományában és Kegyes Magaviseletében Categorikus Ember volt“ (Hist. 31. l.)

Csak hat évet töltött egyházunkban, mert „Ao 1746. die 13. Martii ez Ecclesiából vitetett a Vener. Districtus rendelése szerint a Tartsai szent Ekklesiába. Ennek előtte lévő mindkét apróbb Matriculákban hagyta Maga tulajdon keze irásait“ (Hist. 31. l.)

Soha sem bizonyult be fényesebben ezen mondás igazsága: „Wo die Noth am grössten, ist Gott am nächsten!“ — mert ha az isteni gondviselés a XVIII-ik század e gyászos emlékü évtizedében nem ad egyháznak olyan igazi apostoli jellemű, lelkesültségű és szikárságu férfiut, mint **Gaal István** volt, a kire mindig büszkeséggel gondolhatunk: talán a Krisztus tiszta tudományának ez erős Siona elpusztult, vagy a gyülekezet, — mint a nyáj melynek pásztorát megveré az úr“ (Zak. 13, 7.) szétoszlott volna.

Egy héttel a Dobsa Tamás eltávozása után 1746. márc. 20-án tartotta beköszöntő beszédjét **Gaal István** e vezérigék nyomán: „Mondának pedig a városbeliek Elizeusnak: Imé a város jó lakóhely volna, a mint látja az én uram; de a víz igen ártalmas és hamar elhalnak itt az emberek. És mondá: Hozzatok nekem egy új csészét és vessetek sót belé. És elhozták neki. Kimenvén pedig a kút före, beleveté a sót és mondá. Ezt mondja az úr: Meggyógyítottam a vizeket; nem származik azután azokból halál, sem a földnek pusztulása. És egészségesekké lőnek a vizek mind e mai napig, Elizeusnak beszéde szerint, melyet szólott vala (II. Kir. 2, 19—22).

Ez első beszédével, melyet igaz lelkesültség, bibliai zamat és alapos tudás jellemzett, nemcsak megnyerte, hanem — úgy szólván — elragadta hiveit. Napról-napra jobban ragaszkodtak hozzá, úgy hogy a templom csakhamar szűknek bizonyult.

Ezen szeretetre és ragaszkodásra azonban nagy szükség volt e válságos időben, melyben — mint már fentebb jeleztem — templomunkat elvették, újat építeni egy darab ideig nem engedtek; és mikor sok utána járás, kérelmezés után engedélyt adtak is, a templom helyéül a város közepén levő nagy mocsarat jelölték ki, melyben nád és káka termett. Ezenkívül kikötötték, hogy csak vályogból építhetik azt, tégláhozadásá

nélkül, a tornyot pedig tőle távolabb, faláakra. Az építést is mindenképen akadályozták; hol az ajtó, hol az ablakok helyét nem találták helyesnek; s mikor nagy nehezen tető alá került az épület, falait vasrudakkal átlukgatták, hogy vajjon nem építettek-e téglát is bele? Végre maga a főispán gróf Haller István vetett véget az igazságtalan garázdálkodásnak és nem csak azt parancsolta meg, hogy a templomot többé rongálni ne merészeljék, hanem a rombolásokat is beigazította.

A nagy szívű **Gaal István** panasz nélkül túrta az egyházzal együtt őt is megalázó ezen sérelmeket, pedig ezen kívül őt magát is sokféleképen háborgatták. Nem engedték meg neki ugyanis a rabok látogatását sem itt sem a szomszédos Hódmező-Vásárhelyen, a mi miatt Vásárhelyen botrány is keletkezett.

Azonkívül kötelezték, hogy a kath. ünnepeket is tartsa és ünnepeltesse meg.

A lakosság is annyit szenvedett, hogy csak olyan erős lelkű ember — mint **Gaal István** — tudta megmenteni az elcsüggedéstől és kétségbeeséstől.

El sem múlt még a templom jögtalan elfoglalása felett érzett keserve gyülekezetünknek, midőn az első csapáshoz sorban több is járult. 1748-ban ugyanis teméntelen sáska jött keletről és a következő esztendőben az egész határt el borította az árvíz, s hogy a szerencsétlenségek sorozatára fel legyen téve a korona, 1760. ápril. 7-én a sok küzdelem után felépült templom a paplakkal és iskolákkal együtt tűz áldozatává lett. Bizony, ha ezeket olvassuk, csodálattal kell gondolnunk arra az egyszerű lelkeszre, ki ilyen sok és súlyos csapások közepette is, meg tudta őket tanítani rendületlen bizalomra és jobb, boldogabb jövőben vetett reménységre!

Gaal István igen egyszerű családból származott. Született Ér-Semjénben, Bihar megyében, 1720 körül. Tanulmányait otthon kezdte, Debrecenben folytatta, hol — krónikánk szerint — 8 évig volt tógatus diák. Aztán Szikszóra ment rektornak, honnan külföldi útjára mentében meglátogatta Szentest is.

Az igénytelen, de már akkor is szép készültsgű ifjú annyira megnyerte a gyülekezet tetszését, miszerint felszólították arra, hogy ha külföldről haza jön, jöjjön el papnak Szentésre. Egyszersmind úti költségül menetre 80, jövetre pedig 100 frtot adtak neki.

Csakugyan úgy is történt, mert alig ért haza Hollandiából. **Makai Dobsa Tamás** után, elfoglalhatta állomását Szentesen; és a gyülekezetnek soha sem volt oka megbánni, hogy jóindulatát mintegy előlegezte számára.

Gaal István megnősült, még ugyanazon év július 26-án, a mikor ide jött. Elvette **Gálos Mihály** uradalmi tisztartó leányát, **Esztert**, kivel 21½ évig élt együtt. E házasságból származott 5 fiú és 2 leány. Házasa élete elég boldog volt, bár az uri családból származott nő, nem tudván kellőleg felfogni, megérteni az igénytelen lelkesz nemes lelkének szinte tulságba vitt szerénységét, e miatt többször megbántotta őt. Maga a kath. földes uraság, **Gr. Károlyi Ferenc** és **Báró Haruckern** is annyira kedveiték az egyszerű kálvinista papot, hogy „nem tartották kissebbségnek őtet Házánál meglátogatni és valamikor Szentesen megjelentek. Asztalokhoz hívni“ (Hist. 223. l.)

Munkásságát fényesen bizonyítja az a körülmény, hogy dacára a lelkeszkedése alatti nyomasztó állapotoknak, megirta az egyház történelmét 1753—1764. Gyülekezete szeretete mellett megnyerte az egyházmegye elismerését is, mely 1758-ban *assessorrá*, 1767-ben pedig *tractualis notarius*-sá választotta.

Ez utóbbi hivatalt azonban esztendeig sem viselhetette, mert 1768. január 21-én váratlanul elhunyt. A templom délnyugoti oldalánál ástak neki sirt s az egész város és környék nagy részének részvéte mellett abba temették el. „*De tetemei ott állandó nyugodalmat nem találhattak, mert 1810-ben a templom fundamentuma, mely ekkor ásódott, éppen a sírján menvén keresztül, még egészen porrá nem lett reliquiáit összeszedték és a karoknak délnyugoti szélső oszlopának a tövében egy kis Criptátskába összerakták*“ (v. ö. Hist. 226. 227. l.)

Gaal István mellett bizonyára tevékeny részt vett a nemes küzdelemben *Béládi István*, ki 1746—1759 volt itt segédlelkész és leánytanító. Ő kezdte meg az egyház történetének írását és megírta azt 1700—1753.

Béládinak korán, váratlan halála után *Kőrösi Csoma Zsigmond* lett segédlelkész, ki csak egy évig működött itt. Helyébe 1760. márc. 20-án *Debreceni Györgyöt* hívták meg segédlelkésznek, kit 4 évi szentesi működése után 1764. márc. 4-én T.-Kürtre vittek el papnak.

Debreceni után, még ugyanazon év aug. 10-én, *Nagy Mihályt* vette maga mellé Gaal István káplánnak; de mivel a gyülekezet lelki gondozását már ekkor egy pap nem volt képes végezni: felállították a második lelkési állomást és arra — nem tevéken az állás szervezése ellen sem a váci püspök, sem a földesur, sem a vármegye kifogást — *Nagy Mihályt* választották meg. A régi parochiával átellenben vett neki az egyház egy házat, mely néhai Médi Mihályé volt. A második lelkész javadalma a lapistói tanya föld volt, hol a följegyzés szerint *Nagy Mihály* igen szép lovakat tartott.

Pap Lajos,
körlelkész és vallástanár.

Berky Sándor,
segédlelkész.

(Folyt köv.)

KÜLÖNFÉLÉK.

— **A kisújszállási tanár-gyűlés elmarad.** La-punk zártakor vesszük az értesítést, hogy a tiszántúli ref. tanáregyesületnek Kisújszállásra tervezett közgyűlése, melyre a tagok is, a kisújszállásiak is nagyon készülődtek, a Kisújszálláson történt történet tragikus szerencsétlenség miatt nem tartható meg. Dr. Pallagi Gyula, a gyűlés-fogadó bizottság egyik vezetője, főgymn. igazgató, f. hó 17-én személyesen jött Debrecenbe s kérte a központi bizottságot, hogy, mivel a *Boleman-Várady*-féle katasztrófa az egész város társadalmát izgalomban tartja, a f. hó 25—27-re tervezett gyűlés későbbre halasztassék. Az ő előterjesztése alapján a központi bizottság jónak látta a gyűlés elnapolását kimondani s erre nézve a tagoknak, a kik közül már sokan jelentkeztek és kedvezményes vasúti igazolványt is kaptak, még az nap a növetkező értesítés megküldését rendelte el:

A folyó hó 26—27-re Kisújszállásra hirdetett közgyűlés hirtelen felmerült akadályok miatt bisonytalan időre elmarad. A további intézkedésekről a központi bizottság értesíteni fogja az egyesületi tagokat.

A már szétküldött kedvezményes igazolványok nem használandók.

*A Tiszántúli Ref. Középpiskolai Tanáregyesület
Központi Bizottsága.*

— **Tájékoztatásul és megnyugtatószul tisztelettel** értesítem t. előfizetőimet és megrendelőimet, hogy a „Néptanítók Lapja“ f. évi 15-ik számában és a kibocsátott előfizetési felhívásokban „Vezérkönyv, azaz: útmutató az énekeskönyvben előforduló eszméknek a predikáció szelleméhez alkalmazásában templomi használatra“ cím alatt hirdetett művem július elején nyomdába adtam és jelenleg szedés alatt van s remélhetőleg szeptember hó végére ki fog kerülni a sajtó alól; akkor az illetőknek azonnal megküldöm, addig szíves türelmököt kérem.* Nagy-Károlyban, 1898. aug. 10-én. *Tötös János*, ev. ref. kántor-tanító.

— **Lelkészcserélés.** A lórántháza-baktai ev. ref. egyház (felső-szabolcsi e. m.) f. évi aug. 7-én, meghívás útján, *Szabó János* kisperegi segédlelkészt rendes lelkészcserélésre választotta. Ünnepeles beiktatás f. évi aug. 28-án lesz.

— **Harmincéves találkozó.** Szép, családias ünnepély folyt le f. hó 14-én és 15-én városunkban, mely főiskolánkat is igen közlelről érintette. 30 éves találkozójuk volt azoknak, a kik a theológiát együtt végezték Debrecenben 1868-ban. Ez a találkozó annyival inkább érdekes és kedves, mert immár harmadik ízben történik s a megjelentek újra elhatározták, hogy 10 év múlva ismét össze fognak gyűlni. A találkozóon összesen 14-en vettek részt, a legtöbb családjával vagy legalább családjának egy részével. A kik a pályatársak közül meg nem jelentek kimentették magukat. Jeien voltak a következők: *Balogh Imre*, lelkész, Kéc; *Barkász Albert*, lelkész, Csételek; *Boros Sándor*, lelk., S.-Oroszi; *Dávid Lajos*, lelk., Kigyós; *Hajnal Elek*, lelk., Karcag; *Kovács Károly*, megyei hiv., Debrecen; *Magyari Gábor*, lelk., Vajda; *Nagy Elek*, tanár, Debrecen; *Sántha Béla*, tan., N.-Körös; *Simon Elek*, lelk., Csokaj; *Somogyi Pál*, tanár, Debrecen; *Szondy Lajos*, tanító, Kun-Madaras; *Tripsó János*, tanító, Konyár; *Vaday Ferenc*, lelk., T.-Szent-Miklós. Elmaradásukat kimentették: *Daku Lajos*, *Falusy Károly*, *Gyulai László*, *Szabó Albert*, *Széles József*, *Szivos Béla*.

— **Értesítés.** A szárnémeti ev. ref. főgymnasiumban az 1898/99. évre a beiratások szeptember 1., 2. és 3. napjain d. e. 8—12-ig lesznek. A javító-, pótló- és magánvizsgálatok 1-én és 2-án d. u. 3-tól tartanak. Az írásbeli magánvizsgálatok 1-én d. e. 8-kor kezdődnek. 4-én d. e. lesz az isk. év ünnepeles megnyitása: a tanítás 5-én, reggel 8-kor kezdődik. — Mindazon tanuló, ki ezen intézetbe először iratkozik be, születési és úpraoltási bizonyítványt tartozik felmutatni a jelentkezés alkalmával, melynek hiányában fel nem vehető. A ki a jelentkezés alkalmával születési bizonyítványt nem mutat föl, még ideiglenes felvétellel sem tarthat igényt. Az I. osztályba csak olyan növendék vétetik föl, ki 9-ik életévét már betöltötte, de a 12-t meg nem haladta; 9 évesnél ifjabb egyáltalán fel nem vehető. Tandíj, melyben minden iskolai díj befoglaltatik, prot. vallásúaknak 30 frt 20 kr., más vallásúaknak 36 frt 20 kr. Ezen összegből 10 frton alul egy tanuló sem tarthat igényt a felmentésre; tehát egy prot. vallású tanuló tandíjmentessége 20, más vallásúé 26 frtig terjedhet. Az első félévben a beíráskor fizet a prot. vallású tanuló 18 frt 20 kr., más vallású 21 frt 20 kr.; a második félévben prot. vallású 12 frtot, más vallású 15 frtot. A tandíjmentességért és tápintézeti segélyért a folyamodványok szabályszerűen kiállítva, szept. 8-ig adandók be az igazgatósághoz. A segélyért félévenként kell folyamodni. Szatmár. 1898. aug. 15. **Az igazgatóság.**

* Mult számunkban nem közölhetük, mert későn érkezett. Szerk.

— **Szünidei tanfolyam.** A közoktatásügyi miniszter által a Budapesten rendezett ezidei vacationalis cursus most van folyamatban. Ez alkalommal a latin stilsztika, antik művészet s pannóniai és dáciai régiségek képezik az előadás tárgyát. Az antik művészetéről *Hampel József*, a latin stílus elméletéről *Maywald József*, a pannóniai és dáciai régiségekről dr. *Kuzsinszky Bálint* tart előadást, míg *Kassai Gusztáv* a tanfolyam hallgatóival latin stílusgyakorlatokat végez. A tanfolyam hallgatóinak száma: 22, legnagyobb részben állami tanárok. Ref. tanintézetből ketten vannak, ú. m. *S. Szabó József* Debrecenből és *Faragó János* Pápáról. A cursus mindenestre haszonnal jár úgy a benne résztvevő tanárok, mint általuk a gymn. oktatásügyre nézve. Az előadásokat művészi környezetben, gyönyörű szobrok és antik művészeti tárgyak között, a nemzeti múzeum előcsarnokában tartják, mely körülmény már magá határos képző erőt rejt magában. E hó 13-án a tanfolyamban résztvevők előadó tanáraikkal együtt *Aquincumba* rándultak ki s gyarapították ismereteiket az ottani szép kis múzeumban és kiásott helyeken. A kirándulásban részt vett *Dóczi Imre*, középiskolai felügyelő és *Török Péter*, debreceni tanár is, kik akkor épen a fővárosban időztek.

— **Huszonöt éves találkozó.** Kik ezelőtt huszonöt esztendővel, 1873-ban Debrecenben végezték a theologiai tanfolyamot, találkozót tűztek ki f. hó 9-én estvère. *Lőrinc-estvéjére*, Somogy megyében Bűrösön, Peti Lőrinc lelkész társuknál. A távoli földre négyen mentek el mindössze, úgy, hogy 23-ból még életben levő 16 tanútárs közül a házigazdával együtt 5-en vettek részt a találkón, ú. m. Peti Lőrinc bűrösi, Urházy Lajos berényi, Dombó Vince nagyfalui, Szivos Károly híricsi lelkészek és Csiky Lajos, debreceni theologiai tanár és dekán. A többiek mind levélben mentették ki, többnyire a nagy távolság által igazolt kimaradásukat. Az összegyött régi jó barátok elhatározták, hogy az osztálytársak harmincéves találkozóját Budapesten fogják megtartani s az összegyövetel rendezésével Csiky Lajost és Peti Lőrincet bízták meg. Tíz éves találkozójukon tett s azóta a debreceni főiskola pénztárában növekedő alapítványuk ügyének rendezésével, életbe leptetése föltételeinek megbeszélés szerinti megállapításával szintén Csiky Lajost bízták meg.

— **Tömeges belépés a tiszántúli ev. ref. tanáregyesületbe.** A pápai ev. ref. főiskola tanárai közül legközelebb *heten* jelentkeztek, hogy belépnek a tiszántúli ev. ref. tanáregyesületbe. E tömeges belépésnek és épen egy ősi főiskolának tanárai részéről minden esetre kiváló fontosságot kell tulajdonítanunk és szinte önkénytelenül arra gondolunk, hogy alighanem közel van az orsz. ref. tanáregyesület megalakításának ideje.

— **Szavazatbontás.** A felsőszabolcsi ev. ref. e. megye szavazatbontó bizottsága felbontván az e. megyei világi jegyzői állásra beérkezett szavazatokat, általános többséget senki nem nyert. A legtöbb szavazatot nyert Somlyódy István, kisvárdai kir. aljárásbíró és Sipos Béla, vármegyei tiszteletbeli főjegyző, amaz 45, utóbbi 30 szavazatot nyervén, új szavazás alá bocsáttattak. Bármelyik uyerend, mindkettő kiváló erő.

TARTALOM-JEGYZÉK: Theologiai illusio s a kör négy-
szögesítésének erőszakolása vallásos életünk mezején. Eröss
Lajos. — Tárca: Memorabilia. Révész Kálmán. — A spiri-
tismus. W. Rohnert után: Eröss L. — Iró dalom és

könyvismertetés: A magyar református egyház története Thury Etelétől. Balogh Ferenc. — A német katolikusok. Bartha Mór. — Közéletünk: Tóth Miklós büd-szentmihályi ev. ref. lelkipásztor életrajza. Sörös János. — Tanügy: Tervezet a Tiszántúli Ev. Ref. Középiskolai Tanáregyesület alapszabályainak módosítására. A Tiszántúli Ev. Ref. Tanáregyesület Központi Bizottsága. — Adatok a tiszántúli ev. ref. egyházkerület kebelében lévő egyházak történetéhez: A szentesi reform. egyházkeletkezésének, külső és belső fejlődésének rövid vázlatja. Pap Lajos és Berky Sándor. — Különfélék.

Felelős szerkesztő: **SASS BÉLA.**

Szerkesztő-társak: **Eröss Lajos** és **Bartha Béla dr.**

Pályázat

német-magyar nyelvi tanári állásra.

A *hódmező-vásárhelyi* állami segélyben részesülő ev. reform. főgymnasiumban egy német-magyar nyelvi rendes tanszékre pályázat hirdetik. E tanszék betöltése a fentartó egyházi előjáróság kijelölése alapján a nagymélt. vallás- és közoktatásügyi ministerium jogkörébe vág.

Megjegyezzük, hogy a megválasztott tanár főntebb megjelölt tanszaka mellett szükség esetében a tanszakával rokon más tantárgyak tanítására is köteles vállalkozni.

A tanári szék javadalmazása: egyezerkétszáz (1200) forint törzsfizetés, 250 forint lakbér és öt ízben emelkedő 100 frtos ötödéves pótlék, évnegyedi részletekben előre kiszolgáltatva.

Megjegyezzük, hogy tanintézetünkben a lakbér és ötödéves pótlék illetékén felül van négy 1400 és négy 1600 frt törzsfizetéssel díjazott tanszék, a melyekre az előléptetés alkalomadtával történik.

A rendes tanár állásában egy évi próba-idő után rendszeresítetik. A megválasztott rendes tanár az országos tanári nyugdíj-intézetnek a törvény értelmében jogos és kötelezett tagja.

Ha azonban a tanszékre okleveles tanár nem alkalmaztatik: egy vagy két évre helyettes tanár választatik. Ennek évi díjazása: 900 frt szintén évnegyedi részletekben előre kiszolgáltatva.

A rendes és helyettes tanár csupán református vallású lehet.

A pályázók életkorukra, vallásukra, végzett tanulmányaikra, képesítésükre, egészségi állapotukra vonatkozó okleveleiket és igazolványaikat f. évi augusztus 25-ig bezárólag alólírotthoz küldjék be.

A megválasztott tanár hivatalát f. évi aug. végén és pedig a rendes tanár szaktárgya köréből választott, később tartandó székfoglaló értekezéssel köteles elfoglalni.

Hód-Mező-Vásárhelyen, 1898. aug. 3-án.

Szabó János,
esperes,

a fentartó egyház lelkész-elnöke.